

GABRIEL ASANDULUI*

A. C. CUZA – PROFESOR LA UNIVERSITATEA DIN IAȘI

Personaj controversat, Alexandru Constantin Cuza¹ a rămas în memoria colectivă ca unul dintre promotorii antisemitismului românesc. Din această cauză, n-a beneficiat de multe studii biografice; istoricii s-au eschivat, de cele mai multe ori, de la abordarea unui subiect care, și astăzi, generează tensiuni și polemici. Puținele lucrări² ce i-au fost consacrate n-au putut reconstitui, în întregime, viața celui care a fost unul dintre „proscriși” istoriografiei românești de după 1945. Se resimte încă lipsa unor lucrări cu caracter biografic ale personajelor celor mai importante ale dreptei românești interbelice care să clarifice rolul și influența pe care au avut-o aceștia în viața politică dintre cele două războaie. Studiul de față constituie o preocupare mai veche și încearcă să reconstituie cariera universitară a unuia dintre cei mai longevivi oameni politici ai istoriei noastre moderne, considerat a fi unul dintre părinții fondatori ai antisemitismului românesc³. Demersul nostru nu se limitează la o prezentare cronologică a carierei universitare a lui A. C. Cuza, ci încearcă să explice rolul pe care acesta l-a avut în învățământul pe care statul român l-a inițiat după 1918⁴.

Spre deosebire de alți colegi, care și-au început cariera la Universitatea din Iași și care, ulterior, s-au transferat la instituția similară din București, Cuza a rămas credincios urbei natale și universității care l-a primit în rândurile corpului său profesoral la cumpăna dintre veacuri⁵. El a fost, mai bine de un sfert de veac, titularul Catedrei de economie politică și finanțe de la Facultatea de Drept a universității ieșene.

Câteva date biografice credem că ne vor ajuta în finalizarea demersului nostru. Membru al uneia dintre cele mai ilustre familii de boieri moldoveni, Alexandru a văzut lumina zilei la 8 noiembrie 1857, în casa lui Constantin Cuza și a Smarandei Coroi. A petrecut anii copilăriei în capitala Moldovei, într-o perioadă în care Iașul, ca de altfel întreaga societate românească, cunoștea efectele tranziției de la cultura tradiționalistă, religioasă și patriarhală, specifică boierimii moldovene, la cea modernă, occidentală⁶.

---

* Conf. dr. Universitatea Tehnică „Gheorghe Asachi” din Iași.

¹ Este cunoscut sub numele de A. C. Cuza.

² Gabriel Asandului, *A. C. Cuza – politică și cultură*, Iași, Editura Fides, 2007; Horia Bozdoghină, *Antisemitismul lui A. C. Cuza în politica românească*, București, Institutul Național pentru Studiul Holocaustului din România „Elie Wiesel”, Editura Curtea Veche, 2012.

³ Radu Ioanid, *Cuvânt înainte*, în Horia Bozdoghină, *op. cit.*, p. 5.

⁴ Pe larg, Dragoș Sdrobiș, *Limitele meritocrației într-o societate agrară. Șomaj intelectual și radicalizare politică a tineretului în România interbelică*, Iași, Editura Polirom, 2015, p. 10–11.

⁵ Despre migrația profesorilor de la Universitatea din Iași la cea din București, a se vedea Ion Toderășcu, Bogdan-Petru Maleon, Cătălin Botoșineanu (editori), *Universitatea din Iași – Universitatea din București. Mobilitatea academică (1864–1948)*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2014.

⁶ „Porunca vremii”, București, an V, nr. 417, 8 iunie 1936, p. 45.

Crescut mai mult de bunicii din partea mamei, tânărul Alexandru a primit, în primii ani de viață, o educație religioasă care a fost completată, începând din 1867, de una cazonă, de care a avut parte la pensionul lui Anton Frey din capitala Moldovei. Într-o țară în care sistemul de învățământ era încă la început de drum, tânărul A. C. Cuza a fost îndrumat de familia sa⁷ să-și continue studiile în străinătate. Gimnaziul l-a făcut la Institutul Krause din Dresda, fiind coleg cu fiii lui Mihail Kogălniceanu, Ioan și Constantin⁸. A urmat clasele gimnaziale superioare în spațiul francofon, susținând, în 1880, examenul de bacalaureat la Paris⁹.

Evoluția sistemului public de învățământ în spațiul românesc a fost puternic influențată, în cea de a doua jumătate a secolului XIX, de înființarea celor două universități, de la Iași, în 1860, și București, în 1864. Activitatea acestora, în primele decenii de existență, a cunoscut numeroase sincope, neajunsuri materiale și neîmpliniri, care au făcut ca aceste instituții să nu fie atractive. Centrele universitare străine au fost cele care, în perioada 1860–1940, au deținut monopolul formării elitei autohtone¹⁰. Pentru tinerii acelei perioade reușita socială se traducea în obținerea unei diplome la o universitate din Occident¹¹.

A. C. Cuza, reprezentant al unei cunoscute familii aristocratice, care avea anumite așteptări din partea sa, face parte din această categorie a tinerilor români care au făcut din dorința de a urma cursurile unei universități străine un scop în sine¹². De aceea, după promovarea bacalaureatului, s-a înscris la Facultatea de Drept din Paris de unde, în 1882, s-a transferat la Universitatea Veche din Bruxelles¹³. Departe de a fi „o sub-medio-critate intelectuală”¹⁴, A. C. Cuza a fost un tânăr studios, cu vădite inclinații literare. Încă din perioada studenției a început să publice, în diferite gazete, din țară, poezii cu caracter social, dar și versuri romantice.

După obținerea licenței în științe juridice, a urmat studii doctorale dobândind, tot la Universitatea Veche din Bruxelles, atât titlul de doctor în științe politice și administrative¹⁵, cât și pe cel de doctor în științe juridice¹⁶.

⁷ Tatăl lui A. C. Cuza, Constantin, s-a stins din viață prematur, în 1866, pentru ca, în 1870, să fie urmat de soția sa, Smaranda. Alexandru și fratele său au fost dați în grija unchiului lor, Panaite Cazimir, care avea să răspundă de educația celor doi tineri. La sfatul lui Mihail Kogălniceanu, mezinul Alexandru avea să fie trimis, împreună cu fiii marelui istoric, să urmeze cursurile secundare în spațiul german, la Dresda.

⁸ „Porunca vremii”, București, an V, nr. 417, 8 iunie 1936, p. 49.

⁹ A obținut bacalaureatul la Universitatea din Paris (diploma nr. 1318 din 20 octombrie 1880, cf. BAR, Cabinet manuscrise – carte rară, arhiva A. C. Cuza, mapa XII, f. 369).

¹⁰ În contextul modernizării societății românești, în secolul XIX, noile elite au avut nevoie de o nouă formă de legitimare, meritocrația care a asigurat o nouă tipologie socială, cea a intelectualului (pentru detalii despre meritocrația în spațiul românesc, a se vedea Dragoș Sdrobiș, *op. cit.*, p. 26–29).

¹¹ Detalii despre rolul universităților românești în formarea elitelor în Lucian Nastasă, „*Suveranii*” *universităților românești. Mecanisme de selecție și promovare a elitei intelectuale*, Cluj-Napoca, Editura Limes, 2007.

¹² Dragoș Sdrobiș, *op. cit.*, p. 10.

¹³ BAR, Cabinet manuscrise – carte rară, Arhiva A. C. Cuza, mapa XII, f. 369. Pentru detalii despre Universitatea Veche din Bruxelles și românii care au urmat cursurile acesteia, a se vedea Laurențiu Vlad, *Studenți români la Universitatea Liberă din Bruxelles (a doua jumătate a secolului al XIX-lea – prima parte a secolului al XX-lea)*, Iași, Institutul European, 2014, p. 19–54.

¹⁴ Cf. Leon Volovici, *Ideologia naționalistă și problema evreiască în România anilor '30*, București, Editura Humanitas, 1995, p. 13.

¹⁵ Diploma de doctor în științe politice și administrative a fost obținută la 27 iulie 1882 (Laurențiu Vlad, *op. cit.*, p. 69).

¹⁶ Diploma de doctor în drept a fost obținută la 29 ianuarie 1886 (Laurențiu Vlad, *op. cit.*, p. 60). Pentru mai multe detalii despre parcursul școlar al lui A. C. Cuza, a se vedea Gabriel Asandului, *op. cit.*, p. 17–19.

În anii petrecuți în capitala Belgiei, A. C. Cuza i-a cunoscut pe Constantin Mille¹⁷ și Vasile G. Morțun¹⁸, care au jucat un rol important în apropierea sa de mișcarea socialistă. Sedus de vraja acestui curent politic, la modă printre tinerii români aflați în străinătate, Cuza a început să publice poezii cu caracter social, care ne lasă impresia unui spirit ateist, în contrast cu militantismul creștin de mai târziu. A colaborat cu revista „Contemporanul”, condusă, între 1881 și 1891, de Ioan Nădejde, unul din liderii mișcării socialiste din România și unde redactor literar era prietenul său, Constantin Mille. Epigrama *O rugămintă*¹⁹ reprezintă debutul său în paginile acestei publicații. Devine colaborator al cunoscutei gazete „Convorbiri literare”, publicând, în mai 1885, prima poezie intitulată sugestiv *Ideal*²⁰.

Reîntors definitiv în România, în 1886, tânărul Cuza, reprezentant al vechii boierimi din Moldova, s-a implicat în viața politică. A activat, puțin timp, în mișcarea socialistă autohtonă care, din deceniul al VIII-lea al secolului XIX, începea să se reorganizeze sub forma cercurilor socialiste, constituite inițial la București și Iași, și ulterior în alte orașe importante ale țării (Galați, Brăila, Ploiești, Pitești, Curtea de Argeș ș.a.)²¹. În această perioadă, de după 1882, Iașul, orașul de baștină al viitorului profesor de Economie politică, avea să devină un fel de „Mecca socialismului românesc”. Colaborarea lui A. C. Cuza cu mișcarea socialistă a avut loc într-o perioadă în care liderii acesteia au hotărât să renunțe la ideologia anarhistă promovată până atunci și să adopte tezele socialismului modern, concomitent cu intensificarea propagandei în rândurile intelectualilor și muncitorilor, acțiune care n-a adus rezultatele scontate.

A. C. Cuza a părăsit mișcarea socialistă pentru a se alătura grupării conservator-junimiste, care a încercat să impună în cultura română o ideologie inspirată de teoriile istoriciste ale filosofiei romantice germane²². Aristocrat prin naștere, precum mai toți membrii fondatori ai „Junimii”²³, socialist de ocazie, A. C. Cuza s-a „convertit” rapid, îmbrățișând ideile conservatoare care susțineau marea proprietate și refuzau reformele care puteau afecta proprietatea rurală²⁴. Calitatea de membru al „Junimii”, tânărul moldovean a dobândit-o în anul 1883, înainte de reîntoarcerea definitivă în țară²⁵.

Preocupările sale literare, relațiile de familie și cele de amiciție i-au înlesnit lui A. C. Cuza apropierea de „Junimea”, societate care încuraja încercările literare și științifice ale membrilor ei. Nu de puține ori, tânărul ieșean și-a citit propriile creații în fața auditoriului junimist, compus în exclusivitate din intelectuali. Neînțelegerile pe care

¹⁷ Constantin Mille se afla la studii în capitala Belgiei, după ce fusese exmatriculat din cadrul Universității din Iași pentru apartenența sa la mișcarea socialistă și pentru participarea la acțiunea de comemorare a zece ani de la izbucnirea Comunei din Paris, organizată de socialiștii din Iași. El va continua să fie și în străinătate un înfocat susținător al cauzei socialiste, intrând în contact cu o serie de cunoscuți lideri ai mișcării socialiste europene, precum Em. Vandervelde, George Roland, Paul La Farque, Jules Guesde ș.a.

¹⁸ Vasile Morțun (1860–1919), fondator al Cercului socialist român din Paris, primul deputat socialist în Parlamentul României (1888). A fost unul din socialiștii care au migrat la liberali, în 1899.

¹⁹ „Contemporanul”, București, an I, 22 august 1881, p. 179–180.

²⁰ *CvL*, an XIX, nr. 2, 1 mai 1885, p. 189.

²¹ Nicolae Jurca, *Istoria social-democrației din România*, București, Editura Științifică, 1994, p. 11.

²² Pentru detalii despre implicarea mișcării junimiste în cultura română, a se vedea Keith Hitchins, *România 1866–1947*, ediția a IV-a, traducerea George G. Potra și Delia Răzdolescu, București, Editura Humanitas, 2013, p. 68–76.

²³ Dintre membrii fondatori ai „Junimii”: Vasile Pogor, Theodor Rosetti, Iacob Negruzzi, Petre P. Carp, Titu Maiorescu, doar ultimul nu avea origini aristocratice.

²⁴ Detalii despre începutul carierei politice a lui A. C. Cuza, în Gabriel Asandului, *op. cit.*, p. 177–179.

²⁵ *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, vol. 1, București, Editura Academiei, 1979, p. 473.

le-a avut cu o parte dintre fruntașii „Junimii”, dar și reminescențele formației sale socialiste l-au determinat să părăsească această grupare și să-și caute propriul său drum în politică. Ieșeanul Ioan Dafin, contemporan cu viitorul lider al Ligii Apărării Național Creștine (LANC), ne oferă o explicație interesantă a motivelor care au stat la baza despărțirii de mișcarea junimistă:

Că D-I Cuza n-a putut sta multă vreme în gruparea junimistă, se explică destul de ușor prin faptul că D-sa, fiind un spirit mai independent, având și o cultură a cărei bază se găsea la școala socialistă, nu se împăca cu doctrina junimistă care în privința reacționarismului nu se deosebea aproape de loc de partidul conservator²⁶.

Despre cariera universitară a lui A. C. Cuza se știu puține lucruri și, din această cauză, am considerat că o prezentare mai detaliată ar putea oferi o nouă perspectivă asupra biografiei acestui personaj. La cumpăna dintre veacurile XIX și XX, învățământul superior românesc a intrat într-o nouă fază a organizării, rezultat al adoptării unei noi legislații școlare. Elitele politice și culturale conștiente de necesitatea modernizării și îmbunătățirii sistemului de educație au căutat soluții și mijloace care să permită universităților românești să devină atractive pentru viitorii studenți, dar și pentru cei care puteau pregăti viitoarele generații ale României.

La finele secolului XIX, România avea doar două universități, la Iași și București, a căror activitate se desfășura în conformitate cu prevederile noii Legi a învățământului secundar și superior, promulgată în anul 1898. Acest act normativ, redactat sub atenta supraveghere a ministrului Spiru Haret, a căutat să rezolve problemele cu care se confruntase învățământul secundar și superior românesc până la acea dată. Situația personalului didactic și modul în care era recrutat au fost detaliate în cuprinsul legii mai sus-menționate. Această preocupare pentru situația cadrelor universitare avea la bază statistica îngrijorătoare potrivit căreia majoritatea membrilor corpului universitar proveneau din rândurile absolvenților universităților occidentale²⁷. De aceea, decidenții politici au hotărât să adopte o legislație care să ofere tinerilor români condiții și avantaje pentru a putea studia și în țară. De asemenea, pentru a pune bază unui învățământ de calitate era nevoie de un corp universitar de elită, de personalități științifice cu recunoaștere internațională, care să confere prestigiu universităților românești. Soluționarea și promovarea acestora s-au numărat printre problemele reglementate de noua lege, cu scopul de a împiedica accesul neaveniților, cu toate că, de-a lungul timpului, au existat și excepții.

Titlul de profesor era, în România sfârșitului de veac, unul din cele mai elevate idealuri meritocratice²⁸. De aceea, ocuparea unei catedre universitare a reprezentat o tentație, dat fiind că oferea titularului o serie de avantaje. Astfel, din perspectivă socială, cel ce reușea să dobândească un post de profesor universitar era inclus, potrivit legii, în categoria înalților funcționari ai statului, beneficiind de toate drepturile rezervate acestora. Din punct de vedere cultural, cadrele didactice universitare erau considerate a fi „categoria cea mai înaltă a intelectualilor”²⁹, creatori și utilizatori, în același timp, ai produselor culturale³⁰. Profesorul universitar era, din perspectivă politică, atât părintele cât și propovăduitorul ideilor politice și al ideologiilor³¹.

²⁶ Ioan Dafin, *Iașul cultural: amintiri și însemnări*, vol. I, Iași, Viața Românească, 1928, p. 119.

²⁷ Despre tinerii români care și-au făcut studiile în străinătate, a se vedea Lucian Nastasă, *Itinerarii spre lumea savantă. Tinerii din spațiul românesc la studii în străinătate*, Cluj-Napoca, Editura Limes, 2006.

²⁸ Idem, „Suveranii” universităților românești ..., p. 66.

²⁹ *Ibidem*, p. 67.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *Ibidem*, p. 78.

Poziția de profesor universitar asigura, fără doar și poate, pe lângă statutul social, și o anumită siguranță materială. Valoarea unei catedre universitare, la începutul secolului XX, era echivalentă cu cea a unei moșii care producea venituri frumoase³². Comparativ cu alte categorii de bugetari, profesorii universitari nu erau cei mai bine remunerați, însă beneficiile obținute le asigurau un anumit confort financiar și le permiteau, celor care doreau, să se implice în politică³³. În timp, valoarea acestor salarii și a indemnizațiilor s-a erodat, astfel că, în perioada interbelică, numeroși profesori au ajuns să se plângă de lipsurile materiale pe care trebuiau să le îndure, rezultat al unei salarizări insuficiente. N-au existat profesori care să se fi îmbogățit de pe urma activității desfășurate la catedră.

A. C. Cuza provenea dintr-o familie cu posibilități financiare. Situația sa materială s-a îmbunătățit în urma căsătoriei cu Maria Ganea, în 1896. Ca atare, opțiunea sa pentru cariera universitară nu trebuie legată de dorința ascensiunii sociale sau a bunăstării materiale ci, mai mult, de satisfacerea orgoliului personal. Școlit în spațiul german și în cel francofon, A. C. Cuza a fost familiarizat cu exigențele din mediile universitare occidentale.

La cumpăna dintre veacuri, pentru ocuparea unui post de profesor la una din cele două universități românești, era nevoie de prestigiu științific, de lucrări care să pună în evidență calitățile teoretice și practice ale candidatului. De aceea, pentru Cuza, ideea ocupării unei catedre universitare apare relativ târziu, în contextul marginalizării sale politice, a îndepărtării de „Junimea” și de revista „Convorbiri literare”. Perioada cuprinsă între 1895 și 1899 a fost nefastă, din punct de vedere politic, însă a fost extrem de rodnică sub aspect publicistic. Dintre materialele care au văzut lumina tiparului în acest interval³⁴ se remarcă lucrarea *Despre poporație. Statistica, teoria și politica ei*, distinsă de Academia Română cu premiul „Lazăr” pe baza unui raport întocmit de Vicențiu Babeș³⁵. Această operă științifică i-a adus lui A. C. Cuza recunoaștere în mediul universitar românesc și i-a asigurat, începând din anul 1901, un loc în cadrul celui mai înalt for științific și de cultură al țării, Academia Română. A rămas membru corespondent până în anul 1936 când, cu sprijinul lui Nicolae Iorga și al lui Octavian Goga, a fost ales titular cu drepturi depline al acestei instituții.

Ajuns la o anumită maturitate intelectuală, lipsit de un angajament politic și fără să ocupe vreo funcție în aparatul administrativ și politic al statului³⁶, A. C. Cuza s-a arătat interesat de o viitoare carieră universitară. Ocazia s-a ivit, la cumpăna dintre veacuri, când Facultatea de Drept din Iași a scos la concurs un post de profesor la Catedra de Economie politică și finanțe. Pentru a-și vedea materializată intenția, Cuza a trebuit să intre în competiție cu alți aspiranți³⁷. În conformitate cu prevederile Legii

³² Iorgu Iordan, *Memorii*, vol. II, București, Editura Eminescu, 1977, p. 175; Lucian Nastasă, „*Suveranii universităților românești...*”, p. 108.

³³ Pentru detalii despre diversele norme de salarizare din aparatul bugetar al statului, a se vedea *ibidem*, p. 108–109.

³⁴ A. C. Cuza a publicat între 1895 și 1899 următoarele lucrări: *Țăranii și clasele dirigente*, Iași, Tipografia Națională, 1895; *Lupta contra alcoolismului în România*, Iași, Tipografia Goldner, 1897; *Comerț liber sau monopol*, Iași, Tipografia Națională, 1897.

³⁵ Vicențiu Babeș (1821–1907), jurist, profesor, ziarist și om politic din Banat. A fost unul din membrii fondatori ai Academiei Române. Raportul său, care a stat la baza acordării premiului „Lazăr” al Academiei Române, a fost publicat în „*Analele Academiei Române. 1899–1900*”, p. 437–442 (vezi Dimitrie Pascu, *A. C. Cuza economist și doctrinar al naționalismului*, București, Institutul de arte grafice „Lupta”, 1937, p. 60).

³⁶ Între 1890 și 1891, în timpul mandatului lui Vasile Pogor, A. C. Cuza a fost ajutor de primar al Iașului, pentru ca, în perioada 1892–1895, să fie deputat, ales pe listele junimist-conservatoare.

³⁷ Există o inadvertență în ceea ce privește numărul și numele celor înscriși la concurs pentru ocuparea postului de profesor de Economie politică și finanțe. Pe de o parte, rapoartele celor trei membri ai comisiei fac

învățământului secundar și superior, concursul trebuia să se desfășoare prin parcurgerea mai multor etape. Într-o primă fază, candidații erau obligați să-și depună dosarul de înscriere, care trebuia să conțină mai multe documente. Dintre acestea, cel mai important era memoriul de activitate, ce trebuia să fie o sinteză a activității științifice a candidatului până la momentul desfășurării concursului³⁸.

Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice aviza dosarele de înscriere, după care le trimitea universităților pentru desfășurarea propriu-zisă a concursului³⁹. Astfel, la 28 octombrie 1900, membrii Senatului Universității din Iași și cei ai Consiliului profesoral al Facultății de Drept, reuniți în ședință comună, au fost informați că ministerul a aprobat dosarele depuse de toți candidații pentru ocuparea postului de profesor la Catedra de Economie politică și finanțe⁴⁰. Componenta comisiei ce trebuia să analizeze dosarele de concurs a fost propusă de Senatul Universității ieșene și aprobată de minister în momentul declarării vacanței postului⁴¹. Au fost desemnați să facă parte din comisie Petru Missir, profesor la Universitatea din Iași, Ioan Bogdan și Nicolae Basilescu, titulari la Universitatea din București. Dintre cei trei, doar ultimul își făcuse un nume în domeniul economiei politice, ceilalți nefiind în specialitatea catedrei scoase la concurs.

Conform legislației în vigoare, membrii comisiei trebuiau să examineze dosarele candidaților și trebuiau să redacteze rapoarte individuale pe care le înaintau Senatelor celor două universități, din Iași și București. Activitatea științifică a lui A. C. Cuza s-a bucurat de aprecieri favorabile din partea profesorilor Missir și Bogdan, care l-au recomandat călduros pe acesta pentru ocuparea Catedrei de economie politică și finanțe. Primul a elogiat activitatea științifică a lui A. C. Cuza insistând, în special, asupra importanței și valorii științifice a lucrării *Despre populație. Statistica, teoria și politica ei* (1899)⁴². Despre aceasta, profesorul Missir avea să afirme că abordează un subiect important pentru știința economiei politice. În opinia sa, autorul era „un bun cunoscător al materiei” și, drept urmare, era îndreptățit să ocupe acest post⁴³.

Profesorul Ioan Bogdan a continuat și el pe linia deschisă de colegul său, afirmând că A. C. Cuza era „singurul candidat serios pentru catedra de care ne

referire la patru candidați: A. C. Cuza, Scarlat Arion, Gheorghe Radu și Vasile I. Radu, pe de altă parte, Senatul Universității din Iași, reunit în ședință comună cu Consiliul Facultății de Drept, a desemnat, în data de 9 iunie 1899, comisia care urma a cerceta lucrările candidaților – Vasile I. Radu, Gheorghe Radu și A. C. Cuza (a se vedea „Anuarul Universității din Iași pe anul școlar 1898–1899”, Iași, 1900, p. 124).

³⁸ A. C. Cuza și-a publicat memoriul pe care l-a înaintat Ministerului. A se vedea, în acest sens, A. C. Cuza, *Memoriu asupra lucrărilor mele*, Iași, Tipografia Națională, 1900.

³⁹ *Legea învățământului secundar și superior*, publicată în MOF, nr. 283, din 24 martie 1898, în Ion Ph. Ghețău, *Al II-lea Supliment la Codicele de ședință al României cuprinzând toate legile, regulamentele și decretetele uzuale de la 1 aprilie 1895 și până la 1 iunie 1900*, Ploiești, Tipografia Fabricii „Progresul”, 1900, p. 426–457.

⁴⁰ „Anuarul Universității din Iași pe anul școlar 1900–1901”, Iași, Tipografia „Dacia”, 1902, p. 27.

⁴¹ Senatul Universității din Iași, reunit în ședință comună cu membrii Consiliului profesoral al Facultății de Drept, în data de 9 iunie 1899, a desemnat comisia ce trebuia să evalueze dosarele candidaților înscriși la concurs („Anuarul Universității din Iași pe anul școlar 1898–1899”, p. 124).

⁴² În 1899, lucrarea a fost distinsă de Academia Română cu premiul „Lazăr”, pe baza raportului dr. Vicențiu Babeș, și a reprezentat principalul atu al lui A. C. Cuza la concursul pentru ocuparea Catedrei de economie politică și finanțe. Celelalte lucrări științifice, de specialitate, din portofoliul „patriarhului naționalismului românesc”, au fost: *Meseriașul român*, Iași, Tipografia Națională, 1893; *Țăranii și clasele dirigente*, Iași, Tipografia Națională, 1895; *Monopolul alcoolului*, București, Imprimeria Statului, 1895; *Lupta în contra alcoolismului*, Iași, Goldner, 1897; *Comerț liber sau monopol*, Iași, Tipografia Națională, 1897; *Cei doi Spenceri și alte descoperiri ale d-lui N. Basilescu*, Iași, Tipografia Națională, 1900.

⁴³ Petru Missir, *Recensiuni și notițe*, în *CvL*, an XXXIV, nr. 1, 15 ianuarie 1900, p. 31–42.

ocupăm”, lucrările lui fiind „studii originale asupra istoriei noastre economice”. Concluzia referatului cunoscutului nostru slavist a fost favorabilă autorului lucrării *Despre poporație*:

Ceea ce se degajează pentru noi, din studiul D-lui Cuza, este talentul cu care știe d-sa să dezvolte chestiunile de știință, este puterea cea mare de asimilare ce are gândirea d-sale, este consecvența logică cu care știe să urmărească o chestiune până la sfârșit, este claritatea și frumusețea stilului în care știe să se exprime [...].

Dacă adăugăm pe lângă acestea întinsa cultură generală ce posedă autorul, cunoștința limbilor și literaturilor moderne, familiaritatea cu metoda științifică, onestitatea în folosirea literaturii speciale, simțul de estetică al formei [...], trebuie să ne formăm convingerea că d-sa prezintă garanții suficiente că va fi un bun profesor de economie politică și finanțe⁴⁴.

Singurul membru al comisiei care a exprimat un punct de vedere divergent și care a subliniat, în raportul său⁴⁵, că lucrările prezentate de A. C. Cuza nu erau valoroase și suficiente pentru a justifica ocuparea catedrei scoase la concurs, a fost Nicolae Basilescu, profesor de economie politică la Facultatea de Drept a Universității din București. Despre lucrarea *Despre poporație. Statistica, teoria și politica ei*, piesa de bază din dosarul de concurs al lui A. C. Cuza, Basilescu afirma că este „o operă de fantezie, o înșirare, o îngrămădire de citațiuni și de opinii, adesea divergente, din care autorul – și mai puțin încă cititorul său – cu greu se poate descurca”⁴⁶. Considerând lucrarea „inutilă și lipsită de valoare”⁴⁷, profesorul bucureștean recomanda ministerului să scoată din nou la concurs Catedra de Economie politică și finanțe, din cauză că nici unul dintre candidații înscriși la concurs n-ar întruni condițiile legale pentru a fi numit profesor la Universitatea din Iași.

Reacția lui A. C. Cuza față de raportul „nefavorabil” al lui Nicolae Basilescu nu a întârziat și a îmbrăcat forma unui studiu polemic, intitulat *Cei doi Spenceri și alte descoperiri ale d-lui N. Basilescu*. Viitorul profesor ieșean a căutat să-și apere atât opera, cât și onoarea Academiei Române, care îi premia scrierea:

Așa fiind, e o datorie de onoare pentru mine de a-mi apăra scrierea contra atacurilor ce i se aduc, pentru a nu lăsa să se strecoare măcar un singur moment vre o bănuială față de cea mai înaltă instituție culturală a țării, căreia îi datoresc recunoștință⁴⁸.

El a considerat raportul lui Nicolae Basilescu ca fiind „o mică tentativă de asasinat moral”⁴⁹ menit să-l discrediteze din punct de vedere științific și să împiedice numirea sa ca profesor titular la Universitatea din Iași. Nemulțumirea lui a vizat, în primul rând, faptul că analiza lucrărilor sale s-a făcut „în ultimul moment”⁵⁰, ca să nu se mai poată apăra. În al doilea rând, A. C. Cuza acuza invidia profesorului Basilescu care, în opinia sa, nu făcuse nimic în domeniul economiei politice și, din această cauză, nu dorea ca alții să se ridice „deasupra nivelului competenței d-sale în materie de economie politică”⁵¹.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ Nicolae Basilescu, *Raport prezentat Universității din București asupra lucrărilor propuse pentru obținerea catedrei de economie politică și finanțe a Facultății de Drept de la Universitatea din Iași*, în „Revista de Drept și Sociologie”, București, an III, nr. 8, 1900, p. 117–136.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 134.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ A. C. Cuza, *Cei doi Spenceri...*, p. 4.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ *Ibidem*, p. 16.

Speculând neatenția, cu adevărat impardonabilă, a profesorului bucureștean, care în raportul său îl confundase pe sociologul Herbert Spencer cu A. Spencer, Cuza și-a permis să-l ridiculizeze pe acesta. Polemica dintre A. C. Cuza și Nicolae Basilescu, departe de a fi una colegială, a fost dusă totuși de primul mult prea departe, dincolo de limitele unei dispute academice⁵².

Membrii Senatului Universității din Iași și cei ai consiliului profesoral al Facultății de Drept, pe baza rapoartelor redactate de membrii comisiei, i-au recomandat ministerului pe doi dintre candidații înscriși, pe A. C. Cuza și Gheorghe Radu⁵³. Ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice de la acea vreme, Constantin C. Arion (1855–1923), a înclinat balanța în favoarea lui A. C. Cuza, un intrus, la acea dată, în mediul universitar românesc. Decizia de titularizare a acestuia pe postul dorit poartă data de 27 ianuarie 1901⁵⁴. A. C. Cuza avea 44 de ani, o anumită maturitate profesională care, potrivit opiniei sale, îl îndreptățea să ocupe un astfel de post.

Numirea sa este legată, probabil, de amicitțiile pe care și le-a creat în interiorul „Junimii”. Relațiile sale cu Constantin C. Arion și P. Missir sunt cunoscute⁵⁵, mai puțin legătura cu profesorul Ion Bogdan. În cazul lui A. C. Cuza nu s-a ținut seama de cutuma întâlnită, și perpetuată și în perioada interbelică, potrivit căreia cei care suplineau catedra erau preferați în detrimentul „intrușilor”.

A. C. Cuza a deschis cursul de Economie politică, la 12 februarie 1901, cu o prelegere despre *Obiectul economiei politice și însemnătatea ei*⁵⁶. Subiectul a fost tratat „în nota timpului și a practicii universitare curente”⁵⁷. Pe lângă această disciplină, Cuza a suplinit Legislația agrară și industrială, de la secția doctorală a Facultății de Drept⁵⁸. Cursul de Economie politică ni s-a păstrat, sub forma unui manuscris luat de un student, care a audiat toate cele 37 de prelegeri ținute de A. C. Cuza în cursul anului universitar 1905–1906⁵⁹. Profesorul Mihai Todossia, fost rector al Universității din Iași (1972–1981), scria, la începutul anilor '90 ai secolului trecut, că acest curs era unul „confuz, dezordonat, cu idei retrograde, rasiste”⁶⁰. În schimb, profesorul Vasile Nechita, în volumul *Învățământul superior economic de ieri și de azi la Alma Mater Iassiensis*, publicat în 2012, afirmă că A. C. Cuza și-a construit cursul bazându-se pe „expuneri relative dense, corecte și coerente cu privire la diferitele încercări de definire a obiectului economiei politice”⁶¹. În opinia noastră, cursul predat de viitorul lider al

⁵² Gabriel Asandului, *op. cit.*, p. 63.

⁵³ Gheorghe Radu, cel care suplinea Catedra vacantă de Economie politică, a continuat să predea la Universitatea din Iași chiar și după titularizarea lui A. C. Cuza. Astfel, începând cu 1 martie 1902, i-a fost încredințat, de către consiliul profesoral al Facultății de Drept, un curs de Finanțe predat studenților anului I. Din această cauză, cursul de Economie politică a fost mutat în anii II și III de studiu.

⁵⁴ Pentru detalii, vezi SJANI, Arhiva Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, fond Facultatea de Drept, dosar 156/1927, f. 230; „Anuarul Universității din Iași pe anul școlar 1900–1901”, p. 4, 37.

⁵⁵ Relațiile lui A. C. Cuza cu P. Missir erau vechi și extrem de strânse. În 1889, cei doi au înființat, împreună cu N. Volenti și E. Ionescu, revista „Era nouă”, care a apărut până în anul 1900 (pentru detalii, vezi *Junimea și junimiștii. Scrisori și documente inedite*, ediție îngrijită de Ion Arhip și Dumitru Vacariu, Iași, Editura Junimea, 1973, p. 103, 106).

⁵⁶ A. C. Cuza, *Obiectul economiei politice și însemnătatea ei*, Tipografia Națională, Iași, 1901.

⁵⁷ Gheorghe Luțac, Vasile C. Nechita, *Științele economice*, în *Universitatea din Iași (1860–2010). Facultăți. Profesori. Școli științifice*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2011, p. 420.

⁵⁸ DJANI, Arhiva Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, fond Rectorat, dosar 997/1921, f. 8.

⁵⁹ A. C. Cuza, *Economia politică teoretică și statistică*, Universitatea din Iași, 1905–1906.

⁶⁰ Mihai Todossia, *Gheorghe Zane – profesor și om de știință*, în vol. *150 de ani de învățământ superior economic academic la Iași*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 1992, p. 209.

⁶¹ Gheorghe M. Voinea, Dinu Airinei, Vasile C. Nechita (coordonatori), *Învățământul superior economic de ieri și de azi la Alma Mater Iassiensis*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2010, p. 82; Gheorghe Luțac, Vasile C. Nechita, *op. cit.*, p. 421.

LANC studenților de Facultatea de Drept din Iași a respectat tiparele timpului, fără a se distinge prin originalitate și fără a avea pretenția de a fi unul complet, cu analize de substanță ale problemelor economiei politice. Studiind conținutul acestuia, putem totuși observa că autorul stăpânea bine disciplina predată, era la curent cu bibliografia vremii; avea, în același timp, solide cunoștințe de sociologie, etnografie, filosofie și statistică. Cu toate acestea, „comoditatea junimistă”, caracteristică tuturor reprezentanților acestui curent, l-a privat de posibilitatea de a redacta un curs amplu, variat din punctul de vedere al conținutului, cu niște concluzii coerente și interesante pentru specialiști.

A. C. Cuza a predat această disciplină în doi ani diferiți. Astfel, în anul II, studenții audiau prelegeri despre Economia politică teoretică și statistică, iar în anul următor se studia Economia națională și finanțe. La Universitatea din București, cele două discipline erau predate de doi profesori, Nicolae Basilescu și Mihai Săulescu⁶².

Activitatea didactică a lui A. C. Cuza poate fi apreciată și în funcție de prețuirea și recunoștința pe care i-au arătat-o foștii săi studenți. Astfel, profesorul Grigore Trancu-Iași⁶³ a ținut să-și omagieze fostul mentor, într-un discurs rostit de la tribuna Camerei Deputaților, afirmând că:

Am învățat de la dumneavoastră istoria doctrinelor economice [...]. Dar, dacă în afară de universitate, unii din elevii dumneavoastră urmează alte directive politice, aceasta nu înseamnă că elevii d-voastră nu vă sunt recunoscători [...]. Acum dacă în afară de Universitate, alții aplică doctrinele, poate într-un chip pe care l-aș considera greșit, aceasta este altă chestiune, eu însă cu *învățătura d-voastră mă mândresc și mă fălesc* (s.n., G.A.)⁶⁴.

Ziaristul Alexandru Cusin⁶⁵, fost student al lui A. C. Cuza, a surprins foarte bine interesul pe care studenții îl arătau cursurilor ținute de fostul său profesor:

Când am sosit la Universitate, sala de așteptare a Facultății de Drept era plină de studenți. Profesorul încă nu sosise...
Dar, tăcere. Profesorul Cuza vine grăbit. Pe față-i observi aceeași seninătate expresivă a omului care știe că-și face datoria [...].
Intrăm cu toții în amfiteatrul încăpător, care se umple de auditori. După câteva momente apare și d. Cuza, primit cu ropote de aplauze [...]⁶⁶.

Corneliu Zelea Codreanu, fost student și discipol al lui A. C. Cuza, amintește și el de interesul cu care studenții audiau cursurile ținute de mentorul său, care reușea să-i atragă și să le capteze atenția: „Cursurile lui, de o mare înălțime academică, erau urmărite de toți studenții cu o nemaiîntâlnită atenție. Amfiteatrul Facultății de Drept era întotdeauna neîncăpător”⁶⁷.

Au existat, fără doar și poate, destui studenți care n-au apreciat activitatea didactică și științifică a profesorului ieșean. Unul dintre aceștia a fost Emanuel Socor,

⁶² Pentru detalii, DJANI, Arhiva Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, fond Rectorat, dosar 715/1906–1907, f. 100.

⁶³ Pentru detalii despre personalitatea lui Grigore Trancu-Iași, a se vedea Iuliana Anton, *Viața și opera lui Grigore Trancu-Iași*, București, Editura Ararat, 1998.

⁶⁴ *MOF, DAD*, ședința din 28 februarie 1927, p. 1597.

⁶⁵ Acesta se referă la lecția de deschidere a cursului de Economie politică, din anul universitar 1911–1912, intitulată *Despre chemarea universităților*.

⁶⁶ Alexandru Cusin, *Cronica ieșeană. Deschidere a cursului de Economie politică a d-lui profesor A. C. Cuza*, în „*Neamul românesc*”, București, an VI, nr. 132, 21 noiembrie 1911, p. 2029–2033.

⁶⁷ Corneliu Zelea Codreanu, *Pentru legionari*, vol. I, ediția a III-a, București, Editura Mișcării Legionare, 1940, p. 49.

student al lui A. C. Cuza, ulterior avocat, publicist și colaborator al ziarului „Opinia” din Iași. Acesta a lansat, în 1911, o amplă campanie de denigrare a fostului său profesor, acuzându-l pe acesta de plagiat. A publicat și o broșură intitulată *O rușine universitară: Plagiatul D-nului A. C. Cuza*, cu referire directă la lucrarea *Despre poporație*. Acesta îi imputa fostului său magistru faptul că a preluat idei și chiar fraze întregi din cărțile unor autori străini, necitați în cuprinsul lucrării⁶⁸.

Trebuie semnalat faptul că, deși lucrarea lui A. C. Cuza a fost publicată în anul 1899, Socor și cei care l-au sprijinit în acest demers⁶⁹ au ales ca moment al declanșării acțiunii de denigrare perioada campaniei pentru alegerile parlamentare din 1911. Lansarea unor astfel de acuzații, cu un impact major în sânul opiniei publice și implicat al alegătorilor, au afectat candidatura profesorului ieșean, acesta reușind să obțină doar 412 voturi, comparativ cu cele 972 de voturi câștigate la alegerile din 1907. Nereușita a fost cu atât mai mare cu cât, în această campanie, A. C. Cuza și Nicolae Iorga, în calitate de candidați ai Partidului Naționalist-Democrat, au beneficiat de sprijinul conservatorilor care, la momentul respectiv, se aflau la guvernare.

Acuzația lansată de Emanuel Socor a avut un puternic ecou în spațiul public. Ziare din toată Europa au preluat informația difuzată de presa din țară și au publicat în paginile lor ample articole despre „regele plagiatului”⁷⁰. A. C. Cuza a răspuns acestei campanii de compromitere a persoanei sale prin acționarea în judecată a detractorului său. Presa vremii a mediatizat excesiv procesul care s-a întins pe parcursul a doi ani și care s-a încheiat cu achitarea pârâtului⁷¹. Prin procesul de calomnie intentat lui Socor, profesorul ieșean s-a folosit de completul de la Curtea de Jurați, nu pentru a obține recunoașterea științifică a lucrării *Despre poporație*, ci pentru a-i decredibiliza pe calomniatorul său și pe susținătorii acestuia⁷².

Emanuel Socor avea să reia campania de calomniere a fostului său profesor, în 1923, în contextul declanșării și intensificării mișcărilor studentești izbucnite în toamna anului 1922 – al căror inițiator și susținător a fost considerat A. C. Cuza –, republicându-și broșura⁷³. Două au fost cauzele care l-au determinat să facă acest gest: prima – mișcărilor studentești, cea de a doua – „tăgada plagiatului făcută de câțiva parlamentari în Camera atunci când un coleg al lor i-a dat d-lui A. C. Cuza epitetul de plagiator”⁷⁴. Ecurile acestei noi campanii de denigrare a profesorului ieșean s-au stins destul de repede, eclipsate fiind de mișcărilor studentești aflate în plină desfășurare. Procesul și suspiciunile de plagiat care au planat asupra profesorului nu i-au afectat cariera universitară și nici siguranța postului său de profesor n-a fost pusă în discuție, ci i-au prejudiciat mai mult imaginea publică și, pentru moment, cariera politică.

Activitatea desfășurată de A. C. Cuza la nivel universitar constă, pe de o parte, în dispute sterile cu o parte dintre colegii săi de la universitate; iar pe de altă parte, în

⁶⁸ Emanuel Socor, *O rușine universitară. Plagiatul D-nului A. C. Cuza*, București, Flaca, 1911.

⁶⁹ Demn de semnalat este faptul că, deși lucrarea lui A. C. Cuza are ca sursă de documentare numeroase lucrări apărute în limba germană, fostul său student nu era un cunoscător al acesteia. Este foarte probabil ca alte persoane, din anturajul lui Socor, să se fi aflat la baza demersului întreprins de fostul student al lui A. C. Cuza.

⁷⁰ Sub acest titlu a apărut un articol în ziarul „Secolo” din Milano. Materiale similare au apărut în „Berliner Zeitung am Mittag” (Germania), „Petit Journal” (Franța), „Akropolis” (Grecia). Conținutul acestora a fost preluat și reprodus de publicațiile românești „Adevărul” și „Dimineața”.

⁷¹ Pentru detalii despre procesul Cuza – Socor, a se vedea Gabriel Asandului, *op. cit.*, p. 64–68.

⁷² „Opinia”, Iași, an VIII, nr. 1293, 3 mai 1911, p. 215.

⁷³ Titlul celei de a doua ediții a broșurii lui Emanuel Socor a fost *Plagiatul D-nului A. C. Cuza*, ediția a 2-a, București, Editura Adevărul, 1923.

⁷⁴ *Ibidem*, p. 3.

participarea la numeroase proiecte de modernizare a învățământului, în general, și a celui juridic, în special. S-a numărat printre profesorii care au susținut ideea înființării secției doctorale la Facultatea de Drept din Iași. Astfel, în ședința Consiliului universitar din 10 februarie 1903, împreună cu alți colegi, a votat pentru propunerea de redactare a unui regulament de funcționare și a unei programe de învățământ pentru secția doctorală ce se dorea a fi înființată la Drept. S-a numărat, de asemenea, printre inițiatorii proiectului de constituire a unui fond financiar, la nivelul Universității din Iași, care trebuia „să servească la propășirea culturii superioare din Iași”⁷⁵. Sursele lui de finanțare urmau a fi donațiile, legatele și contribuția de 1% reținută din salariile profesorilor. Propunerea a fost acceptată de majoritatea cadrelor didactice și votată de membrii Senatului universitar, în ședința din 23 februarie 1903.

Din cauza tergiversării înființării secției doctorale la Facultatea de Drept, această problemă s-a regăsit pe ordinea de zi a multor ședințe ale Consiliului și Senatului universitar. S-au adus numeroase argumente în sprijinul propunerii de înființare a unei secții doctorale la facultatea juridică, invocându-se, printre altele, chiar o serie de prevederi ale legii instrucțiunii, prin care universităților li se acorda dreptul de a elibera două tipuri de diplome, „de licență și de doctorat”⁷⁶. În cadrul discuțiilor purtate pe această temă, A. C. Cuza a luat în mai multe rânduri cuvântul, subliniind necesitatea înființării doctoratului dar militând, în același timp, și pentru reformarea învățământului superior românesc, prin trecerea „de la sistemul culturii extensive [...], la cultura intensivă. Înțelegem prin aceasta că nu înmulțirea catedrelor e lucrul de căpetenie astăzi pe cât folosința deplină a cursurilor și puterilor didactice existente”⁷⁷. În cadrul acestor discuții, profesorul ieșean a subliniat necesitatea înființării unui program doctoral cu frecvență care, în opinia sa, era singurul în măsură să asigure o bună pregătire a cursanților⁷⁸. După mai mulți ani de așteptare, după promisiuni și amânări repetate, secția doctorală a Facultății de Drept din Iași a început să funcționeze din anul universitar 1907–1908.

Schimburile de idei și opinii din mediul universitar ieșean, cu privire la modernizarea învățământului superior românesc, n-au rămas cantonate doar în chestiunea punctuală a înființării secției doctorale la Facultatea de Drept. Au existat multe alte propuneri ale cadrelor didactice care au vizat adoptarea de măsuri menite să contribuie la îmbunătățirea activității de predare din mediul universitar și la racordarea acesteia la valorile și standardele occidentale. A. C. Cuza a sugerat, în cadrul acestor discuții, înființarea seminariilor la anumite discipline, pentru ca studenții să poată efectua lucrări practice „ca în adevărate laboratoare de aplicare și adâncire a materiilor respective”⁷⁹. El a făcut din această idee o preocupare personală, căreia a căutat să-i găsească o grabnică materializare. Din păcate, nu a reușit să o transpună în practică decât după ce a ajuns decan al Facultății de Drept⁸⁰. În această calitate, a înaintat regelui Ferdinand un memoriu în care a susținut necesitatea și importanța înființării seminariilor, „fără de care nu se mai poate concepe astăzi un învățământ sistematic”⁸¹. Venind în întâmpinarea

⁷⁵ SJANI, Arhiva Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, fond Rectorat, dosar 670/1902, f. 4.

⁷⁶ *Ibidem*, f. 3.

⁷⁷ *Ibidem*, dosar 705/1906–1907, f. 99–100.

⁷⁸ *Ibidem*, f. 100.

⁷⁹ *Ibidem*.

⁸⁰ A fost decan al Facultății de Drept din Iași între anii 1919–1921 și 1921–1923, ducând la bun sfârșit cele două mandate ce i-au fost încredințate prin decret regal.

⁸¹ SJANI, Arhiva Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, fond Facultatea de Drept, dosar 132/1921–1922, f. 11.

propunerii sale, începând cu anul universitar 1921–1922, guvernul a alocat fonduri necesare pentru înființarea a patru seminarii la Facultatea de Drept din Iași: drept civil, drept penal, drept roman și economie politică.

Activitatea desfășurată de A. C. Cuza în favoarea modernizării învățământului românesc a fost recunoscută în mediul universitar, astfel că, în 1917, odată cu înființarea Asociației Profesorilor Universitari, a fost numit secretarul ei general. După terminarea Primului Război Mondial, această organizație cu caracter profesional a căutat să identifice cele mai viabile soluții pentru reformarea sistemului universitar românesc. Astfel, în cadrul adunării generale din 12–14 iunie 1920, A. C. Cuza a prezentat un proiect de reorganizare a facultăților juridice, prin divizarea acestora în „facultăți de drept, de științe economice și de stat”. Cu același prilej, a propus introducerea, în cadrul programei de învățământ a facultăților de drept, a unor cursuri cu caracter general, cu scopul de a lărgi cunoștințele tinerilor. Mergând pe aceeași linie a schimbării, a atras atenția membrilor Asociației asupra distribuirii neuniforme a obiectelor de studiu, „fără nici o legătură între dăsele”, fapt care, în opinia sa, constituia o piedică în calea constituirii unui sistem util, capabil să asigure formarea unei gândiri științifice a studenților⁸².

A. C. Cuza a fost unul dintre promotorii învățământului economic în țara noastră, care a arătat, în repetate rânduri, necesitatea sporirii numărului disciplinelor cu caracter economic în cadrul programelor de învățământ ale facultăților românești. În acest sens, a adresat Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice și apoi Ministerului Instrucțiunii Publice⁸³ numeroase memorii în care a susținut importanța acestor discipline, aducând în sprijinul demersului său situația existentă în multe din universitățile occidentale⁸⁴.

În perioada în care a fost decan, A. C. Cuza a încercat să reorganizeze facultatea pe care o conducea. El a propus ministerului, spre aprobare, un nou regulament de funcționare a Facultății de Drept din Iași, în care aducea, ca element de noutate, diversificarea disciplinelor de predare, cu scopul de a asigura o pregătire multilaterală absolvenților acestei facultăți. În opinia sa, aceștia trebuiau să fie capabili, la momentul finalizării studiilor, „să rezolve toate problemele: sociale, economice, financiare și, mai cu deosebire, politice, în care se cuprind și celelalte”⁸⁵.

Contestat de colegi și adulat de studenți, A. C. Cuza a candidat de mai multe ori pentru funcția de rector al Universității din Iași. Prima încercare datează din perioada premergătoare declanșării Primului Război Mondial, când, la alegerile desfășurate la data de 26 februarie 1913, a obținut doar trei voturi, cu mult sub rezultatele contracandidaților săi: Constantin Stere (44 de voturi), P. Râșcanu (24 de voturi), M. B. Cantacuzino (16 voturi)⁸⁶. Și-a încercat norocul și după încheierea primei conflagrații mondiale când, la alegerile din 14 februarie 1919, a adunat 17 voturi, ceea ce i-a permis să fie inclus pe lista scurtă – completată cu Paul Bujor și Iulian Teodorescu –, ce a fost înaintată Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice⁸⁷. Ministrul l-a desemnat pe profesorul Teodorescu ca rector al Universității din Iași. La o ultimă încercare, la alegerile din 4 noiembrie 1920, a obținut doar opt voturi.

⁸² A. C. Cuza, *Scrieri economice-politice (1890–1930)*, București, Editura Casei Școalelor, 1930, p. 775–781.

⁸³ Ministerul Instrucțiunii Publice s-a desprins, la 13 iunie 1920, din Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice.

⁸⁴ Pe larg, SJANI, Arhiva Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, fond Facultatea de Drept, dosar 133/1922, f. 22 și urm.

⁸⁵ *Ibidem*.

⁸⁶ *Idem*, fond Rectorat, dosar 810/1913, f. 9–10.

⁸⁷ *Ibidem*, dosar 902/1919, f. 257.

Dacă încercările de a ajunge rector n-au fost încununate de succes, dorința sa de a ocupa fotoliul de decan al Facultății de Drept din Iași și-a găsit împlinirea prin numirea sa în această funcție prin Înalt Decret Regal (ÎDR) nr. 2444/19 iunie 1919⁸⁸, în timpul mandatului ministrului Constantin Angelescu. A fost reconfirmat prin ÎDR nr. 2921/5 iulie 1921⁸⁹, în timp ce la conducerea Ministerului Instrucțiuni Publice era profesorul P. P. Negulescu.

În perioada decanatelor sale la Facultatea de Drept s-a aflat într-o relație complicată și tensionată cu cei din conducerea universității ieșene. Cauzele care au generat această stare de lucruri au fost numeroase și s-au concentrat, cu precădere, în jurul divergențelor de opinii dintre A. C. Cuza și rectorii N. Leon, Traian Bratu și I. Simionescu. Disputa cu aceștia a vizat, în principal, o chestiune de principiu, cea a introducerii politicului în universitate și, în subsidiar, alte chestiuni punctuale. A. C. Cuza a căutat să atragă, de-a lungul timpului și, mai ales, în perioada în care s-a aflat la conducerea Facultății de Drept, studenții universității ieșene în formațiunile politice pe care le-a înființat și condus⁹⁰.

Un prim pretext pentru declanșarea conflictului dintre conducerea universității și cea a facultății juridice a fost oferit de hotărârea de excludere, luată de Senatul universității, a studentului Corneliu Zelea Codreanu, fiul lui Ion Zelea Codreanu, prieten și colaborator apropiat al lui A. C. Cuza⁹¹. Membrii Senatului universitar, întruniți în ședința din 2 iunie 1921, au luat în discuție cazul viitorului lider al mișcării legionare, acuzat că l-ar fi agresat fizic pe avocatul și ziaristul C. R. Ghiulea. Considerându-l pe tânărul Codreanu un „element turbulent de dezordine și recidivist”⁹², profesorii prezenți au hotărât, în unanimitate⁹³, ca, pentru protejarea imaginii instituției, acesta să fie exclus definitiv din universitate. Consiliul Facultății de Drept convocat în ședință, în data de 6 iunie 1921, de către A. C. Cuza, n-a recunoscut decizia Senatului universitar, invocând faptul că, prin adoptarea acesteia, s-a încălcat autonomia facultății.

Senatul universității ieșene, reunit într-o nouă ședință în data de 8 iunie 1921, a luat act de motivele invocate de Consiliul Facultății de Drept și a concluzionat că acestea sunt întru totul nelegale și, pe cale de consecință, conducerea facultății trebuia să recunoască și să aplice hotărârea luată de Senat. Blocajul instituțional creat a determinat conducerea universității să solicite un punct de vedere Ministerului Instrucțiunii Publice. Deranjat de inițiativa rectorului, A. C. Cuza, în calitate de decan al Facultății de Drept, a adresat o scrisoare deschisă membrilor Senatului și rectorului universității ieșene, denunțând amestecul acestora într-o chestiune particulară; mai precis, afirma că „universitatea nu poate lua partea presei anarhice, scrisă de străini și înstrăinați”⁹⁴. Mai mult chiar, folosindu-se de influența sa asupra celorlalți membri ai Consiliului Facultății de Drept din Iași, decanul a nesocotit hotărârea Senatului și i-a permis tânărului Corneliu Zelea Codreanu să-și continue studiile și să susțină examenul de licență în sesiunea din iunie 1922⁹⁵.

⁸⁸ *Ibidem*, dosar 899/1919, f. 120.

⁸⁹ *Ibidem*, dosar 970/1921, f. 483.

⁹⁰ Pentru detalii despre activitatea politică a lui A. C. Cuza, a se vedea Gabriel Asandului, *op. cit.*, p. 175–244.

⁹¹ *Ibidem*, p. 39 și urm.

⁹² SJANI, Arhiva Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, fond Rectorat, dosar 977/1921, f. 4–6.

⁹³ La această ședință n-a participat nici un reprezentant al Facultății de Drept.

⁹⁴ Pentru detalii despre scrisoarea trimisă de A. C. Cuza Senatului Universității ieșene și rectorului acesteia, vezi *ibidem*, dosar 976/1921, f. 9–11; Gabriel Asandului, *op. cit.*, p. 40–41.

⁹⁵ SJANI, Arhiva Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, fond Rectorat, dosar 1000/1922, f. 170–171.

Atitudinea sfidătoare a decanului Facultății de Drept a generat o stare de nemulțumire în rândul membrilor Senatului universitar, care-și vedeau știrbită autoritatea, totul pe fondul lipsei de reacție a Ministerului Instrucțiunii Publice. Situația tensionată și blocajul instituțional creat l-au determinat pe rectorul N. Leon să-și prezinte demisia. În perioada interimatului, conducerea Universității a fost asigurată de A. C. Cuza, în calitate sa de cel mai vârstnic dintre decani. Numirea profesorului Traian Bratu, decan al Facultății de Litere și Filosofie, ca rector, confirmat în funcție prin ÎDR nr. 4235/1921, pe o perioadă de trei ani⁹⁶, n-a condus la normalizarea relațiilor dintre Facultatea de Drept și conducerea universității.

Declanșarea așa-zisului scandal al „diplomelor false” a tensionat și mai mult situația existentă la universitatea ieșeană. Intriga acestuia poate fi redusă la activitatea de falsificare a numeroase acte de studii de către secretarul Facultății de Drept, Dimitrie S. Antonescu, în complicitate cu o serie de funcționari de la Rectorat⁹⁷. Ancheta administrativă, declanșată la solicitarea Senatului și a Consiliului universitar, aprobată de ministrul Constantin Angelescu, a agitat și mai mult spiritele. Decanul și Consiliul Facultății de Drept au protestat energic împotriva acestei decizii și au obținut anularea anchetei. Atitudinea duplicitară a ministrului l-a determinat pe rectorul Traian Bratu să-i reamintească acestuia motivele pentru care solicitase acea anchetă internă⁹⁸ care, în opinia sa, impuneau o astfel de măsură. Cazul, cercetat și de Parchetul de pe lângă Tribunalul din Iași, a scos la iveală și alte nereguli existente la facultatea condusă de A. C. Cuza⁹⁹. Pentru a proteja imaginea instituției, Consiliul universitar, întrunit în ședința din 7 februarie 1922, a hotărât constituirea unei comisii interne de anchetă, care trebuia să analizeze situația existentă la Facultatea de Drept și să formuleze un punct de vedere. Din rândurile acesteia urmau să facă parte rectorul universității, Traian Bratu, în calitate de președinte, profesorii P. Dragomirescu și G. Pascu, plus decanii tuturor facultăților, în calitate de membri. Pentru a asigura legalitatea comisiei, membrii Consiliului universitar au solicitat ministrului Instrucțiunii Publice investirea ei cu puteri depline. Ea trebuia să-și desfășoare activitatea în paralel cu ancheta deschisă de Parchet¹⁰⁰.

A. C. Cuza și membrii corpului profesoral al Facultății de Drept și-au exprimat nemulțumirea față de această măsură adoptată de conducerea Universității din Iași, redactând o moțiune de protest ce a fost citită în ședința Consiliului universitar din 7 februarie 1922. Semnatarii ei au dorit să arate că era în interesul Universității „să nu se confirme calomniile iscalite în contra Facultății de Drept” și că ancheta internă trebuia să înceapă doar după ce justiția „se va fi pronunțat”¹⁰¹. După citirea acesteia, A. C. Cuza, împreună cu ceilalți reprezentanți ai Facultății de Drept din cadrul Consiliului, D. Alexandrescu, G. Tabacovici, V. V. Pella, au părăsit ședința, fapt ce a marcat ruperea totală a legăturilor dintre conducerea universității și cea a facultății juridice.

Atitudinea intransigentă adoptată de rectorul Traian Bratu a agitat și mai mult spiritele și i-a determinat pe unii dintre profesorii facultății juridice, ce până atunci

⁹⁶ *Ibidem*, dosar 964/1921, f. 11.

⁹⁷ Pentru detalii, vezi SJANI, Arhiva Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, fond Facultatea de Drept, dosar 196/1932, f. 31; Gabriel Asandului, *op. cit.*, p. 42 și urm.; Stelian Neagoe, *Triumful rațiunii împotriva violenței*, Iași, Editura Junimea, 1977, p. 195.

⁹⁸ SJANI, Arhiva Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, fond Facultatea de Drept, dosar 958/1921, f. 26–27.

⁹⁹ *Idem*, fond Rectorat, dosar 959/1921, f. 24, dosar 997/1921, f. 42–52.

¹⁰⁰ *Ibidem*, dosar 997/1921, f. 52.

¹⁰¹ *Ibidem*.

adoptaseră o poziție de expectativă, să ia atitudine și să dezaprobe public hotărârile luate de conducerea universității. De exemplu, Matei B. Cantacuzino, fost rector al universității și unul din cei mai vechi profesori de la Facultatea de Drept, a afirmat, în cadrul ședinței Senatului universitar din 3 aprilie 1922, că rectorul universității, prin măsurile luate împotriva facultății juridice, nu a făcut altceva decât să știrbească prestigiul și autoritatea acesteia. Drept urmare, toți reprezentanții Facultății de Drept în Senatul universitar s-au coagulat în jurul lui A. C. Cuza și au hotărât să nu mai colaboreze cu Traian Bratu¹⁰².

În condițiile în care ruperea relațiilor administrative dintre Rectorat și conducerea Facultății de Drept a accentuat blocajul instituțional, detensionarea situației nu putea veni decât din partea ministrului Instrucțiunii Publice, profesorul Constantin Angelescu. Sesizat, acesta a propus părților implicate constituirea unei comisii de arbitraj, care trebuia să analizeze situația și să ofere soluții pentru aplanarea conflictului. Au fost desemnați să aducă părțile la masa dialogului și să deblocheze situația: rectorul Universității din București, profesorul Ermil Pangratti, Iulian Teodorescu, profesor la Facultatea de Drept din capitala României, fost rector al universității ieșene, și profesorul Dimitrie Gusti¹⁰³, de la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din Iași. Departe de a rezolva această dispută, comisia s-a limitat doar la a redacta un proces-verbal, în cuprinsul căruia a inserat o frază prin care s-a arătat că rectorul universității, profesorul Traian Bratu, prin acțiunile și demersurile întreprinse, n-ar fi urmărit să aducă vreo ofensă Facultății de Drept. Conducerea celei din urmă, prin vocea decanului A. C. Cuza, s-a declarat mulțumită de această rezolvare și și-a arătat disponibilitatea de a reveni la ședințele Senatului universitar, reluând legăturile cu Rectoratul. În schimb, Traian Bratu n-a agreat soluția propusă și nici procedura folosită de comisie pentru a pune punct conflictului. În semn de protest, și-a prezentat demisia din funcția de rector al Universității din Iași. În același timp, a făcut publică o scrisoare adresată ministrului Instrucțiunii Publice, Constantin Angelescu, prin care și exprima dezacordul față de soluția găsită de membrii comisiei, declarând că:

Procesul verbal, încheiat la 13 decembrie de comisiunea de arbitri despre aplanarea conflictului dintre d-l A. C. Cuza și subsemnatul ca rector, nu există și nu are nimic obligator, el rămânând opera numai pentru cei care l-au ticluit. Procedura urmată să o judece orice om de onoare și de conștiință¹⁰⁴.

Traian Bratu a fost deranjat de sprijinul necondiționat pe care A. C. Cuza și Facultatea de Drept l-au primit din partea ministrului. Cel din urmă afirmase, în mai multe rânduri, în prezența rectorului, că dreptatea era de partea acestuia și a Senatului universitar; dar, în același timp, nu a luat nici o măsură împotriva amicului său, A. C. Cuza, care îl amenința cu declanșarea unei noi mișcări de protest la care ar fi urmat să participe circa 3.000 de studenți¹⁰⁵.

Pentru a proteja imaginea universității, rectorul Traian Bratu a încercat să nu lege demisia sa de concluziile formulate de comisia de arbitraj, declarând că:

Demisia mea nu are nici o legătură cu lucrările comisiei de arbitri. Ci, după cum Domnia Voastră bine știți, ea a fost dată în urma devastărilor cu care au început ultimele mișcări

¹⁰² *Ibidem*, f. 66–67.

¹⁰³ Profesorul Dimitrie Gusti a fost reprezentantul rectorului Traian Bratu în cadrul comisiei de arbitraj.

¹⁰⁴ „Adevărul”, București, an XXXVI, nr. 11948, 8 februarie 1923, p. 3.

¹⁰⁵ *Ibidem*.

studentești din Iași¹⁰⁶, văzând consecințele unor greșeli, a căror răspundere în orice caz nu mi se poate imputa¹⁰⁷.

Ministrul Constantin Angelescu a acceptat demisia lui Traian Bratu, iar A. C. Cuza, în calitate sa de cel mai vârstnic decan în funcție, a fost solicitat să preia conducerea universității ieșene până la numirea unui nou rector. În urma refuzului său, profesorul Constantin Bacaloglu, decanul Facultății de Medicină, și-a asumat această grea și ingrătă sarcină.

Situația tensionată și explozivă existentă la Universitatea din Iași n-a fost dezamorsată prin înlocuirea rectorului Traian Bratu, ci doar înghețată. Scandalul „diplomelor false” a afectat imaginea instituției și a obligat rectoratul și conducerea Facultății de Drept să adopte o serie de măsuri, menite să preîntâmpine, pe viitor, apariția unor asemenea evenimente. Astfel, a fost schimbat, în totalitate, sistemul de înmatriculare a studenților, reorganizându-se totodată activitatea cancelariei, arhiva și biblioteca facultății. De asemenea, pentru a asigura desfășurarea în bune condiții a actului didactic, conducerea facultății juridice a hotărât completarea schemei de personal, angajând cadre didactice titulare, bine pregătite din punct de vedere profesional¹⁰⁸.

La finele anului 1922, în condițiile supraaglomerării universităților, o amplă mișcare de protest a studențimii creștine a bulversat societatea românească¹⁰⁹. Cauzele acesteia au fost multiple și complexe, multe de ordin cotidian, consecință a politicilor economice și educaționale inadecvate, promovate de guvernele ce au condus România, după Primul Război Mondial¹¹⁰. Tânăra generație, care suporta consecințele războiului, resimțea absența unui curent novator în domeniul educației, care să asigure pregătirea elitelor după 1918. Ca o consecință directă a politicilor promovate de guvernarea români, universitățile aveau să se transforme, în perioada interbelică, în adevărate centre revoluționare, contestatoare ale *statu-quo*-ului social și politic. De asemenea, anii '20 ai secolului trecut reprezintă momentul afirmării studențimii române în spațiul public¹¹¹ și al transformării acesteia în „vector al activismului social”¹¹².

Privit de mulți colegi și adversari politici drept unul dintre protectorii mișcărilor de protest din anii '20 ai secolului trecut, A. C. Cuza a fost considerat responsabil de declanșarea tuturor acțiunilor studențești. În acest sens, s-a pronunțat și dr. Adolphe Stern, președinte al Uniunii Evreilor Pământeni, care a văzut în A. C. Cuza, Nicolae Paulescu și Ion Zelea Codreanu vinovații principali de declanșarea mișcărilor studențești:

În frunte stă faimosul profesor de la Universitatea din Iași, A. C. Cuza, apoi urmează prof. N. Paulescu, autorul unor cărți sălbatic împotriva evreilor, în care falsifică Talmudul și, între alții, vestitul Zelea Codreanu¹¹³, profesor de germană la gimnaziul din Huși, care, în

¹⁰⁶ Rectorul Traian Bratu face referire la o manifestație de protest care s-a desfășurat la poarta locuinței acestuia la începutul lunii decembrie a anului 1922, prilej cu care i s-a solicitat demisia.

¹⁰⁷ „Adevărul”, an XXXVI, nr. 11948, 8 februarie 1923, p. 3.

¹⁰⁸ SJANI, Arhiva Universității „Alexandru Ioan Cuza”, fond Rectorat, dosar 1006/1921, f. 126.

¹⁰⁹ Pentru detalii, vezi Gabriel Asandului, *Mișcările studențești de la Universitatea ieșeană, în perioada interbelică*, în *AIIX*, tom XLIII–XLIV, 2006–2007, p. 253–272.

¹¹⁰ Pentru detalii despre implicațiile sociale ale mișcărilor studențești din anii interbelici, vezi Ionuț Butoi, *O incursiune în istoria socială a vieții universitare interbelice*, în „Revista de pedagogie”, nr. 4/2011.

¹¹¹ Dragoș Sdrobiș, *op. cit.*, p. 189.

¹¹² *Ibidem*, p. 11.

¹¹³ Este vorba de Ion Zelea Codreanu, tatăl viitorului fondator și conducător al Legiunii Arhanghelului Mihail, Corneliu Zelea Codreanu, un apropiat al lui A. C. Cuza.

lecțiile sale, explică nuanțe ale cuvintelor evrei, jidani, târtani. Toți psihopați, fanatici, cu simțul moral atrofiat, al căror intelect izbutește a amăgi masele și a crea curente¹¹⁴.

Un punct de vedere asemănător a exprimat și cunoscutul jurnalist și activist pentru drepturile omului Constantin Gheorghe Costa-Foru¹¹⁵, care a criticat rolul jucat de A. C. Cuza și Nicolae Paulescu în pregătirea și declanșarea mișcărilor studențești. În opinia sa, prin constituirea Uniunii Național-Creștine (UNC)¹¹⁶, formațiune politică cu obiective antisemite clare, înscrise în program, și care adoptase svastica drept siglă, cei doi ar fi oferit suportul ideologic necesar pentru declanșarea acțiunilor de protest ale studențimii. Costa-Foru aducea în sprijinul afirmațiilor sale declarațiile de încurajare făcute de cei incriminați, care considerau mișcarea studențească ca fiind „o formă istorică, întru totul națională, a luptei pe care o duce nația românească contra cuceririi României de către jidani”¹¹⁷.

Ziariștii gazetei „Adevărul” au identificat în persoana lui A. C. Cuza și în cea a ministrului Constantin Angelescu principalii vinovați pentru declanșarea mișcărilor de protest ale studențimii creștine:

Triumf pe toată linia pentru d. Cuza. Iar acest triumf a sporit într-atât îndrăzneala inconștientă a șefului hugalinismului român, încât la Iași tronează d. Cuza, iar *Naționalistul*¹¹⁸, sub iscălitura acestuia, atacă în mod nedemn până și pe soțiile colegiilor d-lui dr. Angelescu. Astăzi lucrul e clar, d. dr. Angelescu lucrează din răspuțeri la trecerea Universității din Iași în mâinile d-lui A. C. Cuza¹¹⁹.

Aceeași ziariști îi solicitau ministrului Instrucțiunii Publice demisia, considerând că nu poate rezolva situația conflictuală din mediul universitar românesc.

Sarcina rezolvării acestor ample mișcări de protest a revenit Partidului Național Liberal (PNL), formațiune politică ce a preluat, la începutul anului 1922, puterea politică în România. Guvernul condus de I. I. C. Brătianu a încercat, inițial, să minimalizeze gravitatea și amploarea mișcărilor studențești, lăsând impresia că ar sprijini protestele și ar fi de acord cu revendicările studenților. Această politică duplicitară a fost sesizată și imediat sancționată de partidele din opoziție. Astfel, oficiosul Partidului Țărănesc, ziarul „Aurora”, îi considera pe liberali direct răspunzător de declanșarea mișcărilor studențești, în *complicitate* (s.n., G.A.) cu „vinovatul de serviciu”, A. C. Cuza: „Or, nu e un mister pentru nimeni că la Iași mișcărilor antisemite sunt îndeplinite prin intermediul lui A. C. Cuza, iar autoritatea Senatului universitar a fost călcată în picioare și nimicită de guvern”¹²⁰.

Influența pe care A. C. Cuza o avea în rândul studenților protestatari a fost remarcată de autorități. Astfel, I. Valaori, director general în cadrul Ministerului Instrucțiunii, și secretarul general al Ministerului de Interne, Richard Franasovici, au fost trimiși la Iași pentru a lua legătura cu decanul Facultății de Drept. Aceștia au căutat, inițial, să identifice nemulțumirile studenților, pentru ca apoi să încerce, împreună cu

¹¹⁴ Adolphe Stern, *Din viața unui evreu român*, vol. 3, București, Editura Hasefer, 2001, p. 158.

¹¹⁵ Pentru detalii, a se vedea articolul scris de C. G. Costa-Foru cu prilejul Congresului Presei, intitulat *Protestare contra faptelor de violență* („Adevărul”, an XXXV, nr. 11890, 10 decembrie 1922, p. 1).

¹¹⁶ „Apărarea națională”, București, an I, nr. 1, 1 aprilie 1922, p. 1.

¹¹⁷ A. C. Cuza, *Numerus clausus*, București, Editura Ligii Apărării Național Creștine, 1924, p. 2.

¹¹⁸ „Naționalistul”, publicația principală a Partidului Naționalist-Democrat Creștin, înființată în 1922.

¹¹⁹ „Adevărul”, an XXXV, nr. 11107, 27 decembrie 1922, p. 4.

¹²⁰ „Aurora”, București, an III, nr. 404, 24 februarie 1923, p. 1.

conducerea universității, să restabilească ordinea. În cadrul discuțiilor purtate cu cei doi reprezentanți ai guvernului liberal, A. C. Cuza a susținut cauza studenților naționaliști, considerând cererile lor îndreptățite.

În același timp, studențimea creștină a făcut publică, la 10 decembrie 1922, o moțiune, în cuprinsul căreia inițiatorii acesteia au arătat că mișcarea nu avea în program doar revendicări cu caracter antisemit, ci urmarea și rezolvarea unor probleme de ordin cotidian ale studențimii. Mai mult chiar, autorii documentului programatic al generației '22 au susținut că, prin această formă de protest, studențimea urmărea, în special, rezolvarea unor „probleme de ordin superior cultural național”¹²¹.

A. C. Cuza a fost de la început un susținător al studenților protestatari și al cererilor formulate de către *Asociația studenților creștini*. În acest sens s-a exprimat și în timpul ședinței din 16 decembrie 1922 a Senatului Universității din Iași, când s-a declarat de acord cu ideea introducerii principiului *numerus clausus*¹²² în universitățile românești¹²³.

Încercând să poarte un dialog cu autoritățile statului, studenții creștini s-au organizat la nivel național și au încercat să-și susțină cererile în fața acestora. Răspunsul guvernanților a constat în închiderea universităților și în trimiterea protestatarilor acasă. Soluția n-a fost pe placul studenților creștini și nici a lui A. C. Cuza. Acesta a fost unul dintre puținii profesori care au solicitat public Ministerului Instrucțiunii Publice și conducerii universității ieșene reluarea cursurilor și redeschiderea laboratoarelor. Chestiunea cadavrelor a fost pretextul declanșării manifestațiilor studențimii naționaliste, fiind considerată, de către profesorul ieșean, o chestiune de „gravitate excepțională și mare urgență”¹²⁴, ce putea fi rezolvată doar prin implicarea Ministerului Instrucțiunii Publice. În opinia sa, studenții evrei trebuiau reprimiți în sălile de disecție doar în condițiile în care comunitatea israelită le pune la dispoziție cadavre ale unor conaționali¹²⁵.

Guvernul liberal condus de Ion. I. C. Brătianu, luat prin surprindere de amploarea mișcărilor studențești, nu a reușit să găsească cele mai fericite soluții pentru a le pune capăt. Încercând să rezolve criza, ministrul Instrucțiunii a convocat, la București, între 28 și 30 martie 1923, o consfătuire cu decanii și rectorii instituțiilor de învățământ superior din țară (universități, școli politehnice, academii comerciale). Participând la această întâlnire, în calitate de decan al Facultății de Drept din Iași, A. C. Cuza a susținut, în fața celor prezenți la discuții, cauza studenților protestatari, declarând:

1. Problema pusă de studențime este problema culturii naționale românești, și face onoare studențimii că a pus-o la ordinea zilei.
2. O problemă națională de această importanță nu se poate rezolva prin măsuri de coercițiune; măsuri care sunt prin ele însele odioase, față de marele scop pe care studențimea îl urmărește.
3. Introducerea poliției în Universitate este în principiu neadmisibilă, în fapt odioasă, inutilă și provocatoare de mari dezordini. Așa fiind, eu nu pot să-mi iau răspunderea aprobării unei astfel de măsuri, răspundere care rămâne întreagă în sarcina aceluia care au votat-o și care o vor duce la îndeplinire.

¹²¹ Maria Someșan, *Mișcarea studențească din 1922*, în „Anuarul Institutului Român de Istorie Recentă”, vol. I, 2002, p. 196.

¹²² Manifestanții doreau introducerea principiului *numerus clausus*, adică o reprezentare proporțională a minorităților raportată la procentul pe care-l aveau din întreaga populație, în special a evreilor, în cadrul instituțiilor românești.

¹²³ SJANI, Arhiva Universității „Alexandru Ioan Cuza”, fond Rectorat, dosar 1004/1922, f. 188.

¹²⁴ *Ibidem*, f. 189.

¹²⁵ *Ibidem*.

4. Problema culturală pusă de studențime nu poate fi rezolvată decât pe cale de legislație [...] ¹²⁶.

Problemele aduse în discuție de către decanul Facultății de Drept din Iași își aveau originea atât în cererile studențimii protestatare, cât și în propriile convingeri. Din păcate, soluționarea acestora nu depindea doar de Ministerul Instrucțiunii, ci erau chestiuni sistemice pentru care niciunul dintre factorii de decizie nu aveau soluții imediate de rezolvare.

Ministerul Instrucțiunii Publice, în urma discuțiilor purtate la București cu factorii de decizie din instituțiile de învățământ românești, a hotărât reluarea cursurilor, cu toate că n-au fost găsite soluții viabile pentru rezolvarea fondului problemei. Redeschiderea universităților, școlilor politehnice și academiilor comerciale s-a făcut doar cu sprijinul armatei și al jandarmeriei. Măsurile de forță impuse de autorități i-au nemulțumit pe studenții creștini și i-au determinat să boicoteze cursurile, amfiteatrele și laboratoarele rămânând goale. Cu toate măsurile brutale luate de diversele guverne care s-au succedat la conducerea țării, mișcările studențești au continuat, cu întreruperi, până la instalarea dictaturii regale ¹²⁷ și au blocat, nu de puține ori, activitatea didactică. Treptat, ele s-au mutat din incinta universităților în stradă, dobândind o componentă violentă ¹²⁸. Reven dicările studențimii aveau, treptat, să depășească puterea și posibilitățile de soluționare ale universităților. Tineretul protestatar și-a dorit să se facă ascultat de autoritățile statului. Pentru a-și susține și rezolva cererile, nu de puține ori, protestatarii au apelat la soluții mai puțin legale. Astfel, în cursul anului 1923, o parte dintre conducătorii radicali ai protestatarilor au plănuțit organizarea unui complot prin care urmăreau asasinarea mai multor rabini și bancheri evrei, jurnaliști și miniștri care adoptaseră o poziție critică față de mișcările studențești ¹²⁹. Din fericire, complotiștii au fost descoperiți și arestați de autorități, care i-au trimis în judecată. Procesul a stârnit un viu interes în sânul opiniei publice din țara noastră, inculpații beneficiind de asistență juridică din partea unui grup numeros avocați, în frunte cu A. C. Cuza. Aceștia din urmă au reușit să obțină achitarea inculpaților, cu o singură excepție, Ion I. Moța ¹³⁰.

Eliberarea studenților complotiști a resuscitat mișcările studențești, care pierduseră din intensitate. În fața noului val de proteste, autoritățile au instituit starea de asediu în centrele universitare în încercarea de a anihila acțiunile tineretului universitar. Măsurile instituite n-au fost suficiente pentru a detensiona situația din societatea românească, ci, dimpotrivă, au adâncit conflictul și au condus la comiterea unor acte reprobabile, cum a fost uciderea prefectului de poliție din Iași, Constantin Manciu, de către Corneliu-Zelea Codreanu, la 25 octombrie 1924 ¹³¹. Discipolul lui A. C. Cuza a fost pus sub acuzare, de

¹²⁶ *Ibidem*, dosar 1006/1922, f. 98.

¹²⁷ Roland Clark, *Sfântă tinerețe legionară. Activismul fascist în România interbelică*, Iași, Editura Polirom, 2015, p. 45.

¹²⁸ Pentru detalii despre mișcările studențești din deceniul al treilea al secolului XX, a se vedea Gabriel Asandului, *Mișcările studențești de la Universitatea ieșeană, în perioada interbelică*, p. 253–273.

¹²⁹ Pentru detalii, vezi Armin Heinen, *Legiunea „Arhanghelului Mihail”. O contribuție la problema fascismului internațional*, București, Editura Humanitas, 1999, p. 113.

¹³⁰ Tânărul Moța n-a putut fi scăpat de închisoare din cauză că, pe parcursul derulării procesului, a încercat să-l împuște pe presupusul trădător Vernichescu și, ca atare, a fost deschis un nou dosar penal pe numele său.

¹³¹ Pentru detalii despre cazul Manciu, a se vedea Ioan Scurtu, *Cazul Manciu. Pedepsă meritată sau act criminal*, în *AT*, an II, nr. 1–2/1994, p. 135–151; Corneliu Ciucanu, *Dreapta românească interbelică. Politică și ideologie*, Iași, Editura Tipografia Moldova, 2009, p. 113; Armin Heinen, *op. cit.*, p. 114.

către Procurorul General de pe lângă Curtea de Apel din Iași, pentru comiterea infracțiunii de omor, fiind arestat alături de complicii săi: Ion Moța, Ilie Gârneață, Teodosie Popescu, Corneliu Georgescu¹³².

Fapta comisă de Corneliu Zelea Codreanu s-a repercutat nefavorabil asupra imaginii publice a profesorului Cuza, acesta fiind acuzat, de numeroși gazetari, colegi și reprezentanți ai comunității evreiești, că ar fi autorul moral al crimei. În acest sens, s-a pronunțat ziaristul M. Schweig, care, în paginile gazetei „Curierul israelit”, a arătat că alături de acuzat trebuie așezați „înșiși dascălii săi”, care, potrivit opiniei sale, erau „adevărații autori morali ai acestui asasinat”¹³³. Un punct de vedere similar au exprimat și mai mulți gazetari ai oficiului Partidului Național Liberal, ziarul „Viitorul”.

Discuțiile purtate pe seama rolului jucat de A. C. Cuza în asasinarea lui Constantin Manciu s-au mutat treptat din spațiul public în mediul academic, cu toate că Zelea-Codreanu nu mai era studentul Universității din Iași din vara anului 1922. Cazul a fost pus pe ordinea de zi a ședinței Consiliului universitar din 31 octombrie 1924, la care au participat 34 de profesori. Cu acest prilej, rectorul Alexandru Slătineanu¹³⁴ a salutat prezența lui A. C. Cuza și i-a solicitat un punct de vedere în legătură cu incidentul și acuzațiile ce-i erau aduse¹³⁵. Luând cuvântul, fostul decan al Facultății de Drept a aruncat întreaga vină pe umerii defunctului Manciu care, în opinia sa, s-ar fi făcut vinovat de dezlănțuirea unei ample campanii de brutalizare a studențimii ieșene. Vinovat era, în opinia sa, și guvernul liberal condus de Ion I. C. Brătianu, care nu l-a demis și nici măcar nu l-a sancționat pentru atitudinea adoptată¹³⁶. Mai mult chiar, profesorul ieșean a invocat, în apărarea fostului student, tertipul avocațesc al legitimei apărări, care l-ar fi împins pe Codreanu să comită actul criminal. El considera că universitatea nu trebuia implicată în această chestiune, care era una „cu totul particulară și personală, între Manciu și Zelea-Codreanu”, fiind, în același timp, „un semn dureros al timpului în care trăim, de călcare a tuturor legilor și nesocotire brutală a tuturor drepturilor”¹³⁷.

Justificările oferite de A. C. Cuza n-au convins și nici nu aveau cum. Poziția sa a stârnit indignarea colegilor, care au luat atitudine față de modul în care acesta a înțeles să se raporteze la gestul criminal comis de fostul său student. Primul dintre profesori care a condamnat punctul de vedere exprimat de A. C. Cuza a fost Alexandru Myller, care l-a acuzat pe confratele său de faptul că, deși știa de actul de brutalitate ce urma a fi comis împotriva prefectului Manciu, „n-a căutat să împiedice sfātuind la liniște pe adepții D-sale, fie denunțând autorităților pe cei care plănuiau o crimă”¹³⁸.

Șirul învinuirilor a fost continuat de Mihai Ștefănescu-Galați, profesor la Facultatea de Medicină din Iași, care a afirmat că există o strânsă legătură între atitudinea afișată de A. C. Cuza și gestul criminal comis de Corneliu Zelea Codreanu. În opinia sa, colegul său de la Facultatea de Drept era autorul moral al crimei: „Dl Cuza a fost chemat să arate dacă are vreun rol în viața universitară, și a dovedit că e unul din promotorii morali, care a dat naștere brutalității pe care o deplângem”¹³⁹.

¹³² DANIC, fond A. C. Cuza, dosar 8/1925, f. 1–2.

¹³³ „Curierul israelit”, București, an XVII, nr. 35, 2 noiembrie 1924, p. 1.

¹³⁴ Profesor titular la Catedra de bacteriologie de la Facultatea de Medicină din Iași; rector al Universității ieșene între 1 decembrie 1923 și 30 noiembrie 1926.

¹³⁵ SJANI, Arhiva Universității „Alexandru Ioan Cuza”, fond Rectorat, dosar 1051/1924–1925, f. 14.

¹³⁶ *Ibidem*, f. 15–18.

¹³⁷ *Ibidem*, f. 18.

¹³⁸ *Ibidem*.

¹³⁹ *Ibidem*, f. 18–19.

Profesorul C. I. Parhon a fost și el extrem de critic față de poziția exprimată de A. C. Cuza, considerând că acesta, prin cursurile de Economie politică pe care le-a predat la Facultatea de Drept, l-a influențat, direct, pe Corneliu Zelea Codreanu să comită actul criminal din 25 octombrie 1924. De asemenea, viitorul lider comunist a dezavuat comportamentul pe care Cuza îl avea în relațiile cu colegii, comportament care, potrivit opiniei sale, ar fi contribuit la tensionarea relațiilor dintre studenți și profesori și la înrăutățirea atmosferei din cadrul universității ieșene:

Există evidentă legătură între cursurile d-lui Cuza și actul lui Zelea Codreanu [...].
Dl Cuza e vinovat față de Universitate că a stricat atmosfera dintre studenți și profesori.
Sub a D-sale semnătură a batjocorit pe colegul Myller și pe mine, iar mulți dintre noi suntem amenințați prin scrisori anonime¹⁴⁰.

M. B. Cantacuzino, unul dintre cei mai vechi și mai respectabili profesori ai Universității din Iași, coleg cu A. C. Cuza la Facultatea de Drept, a condamnat și el modul în care confratele său a înțeles să se raporteze la fapta comisă de fostul său student, subliniind că fostul decan al facultății juridice a creat în universitate și printre studenți „o școală străină de învățământ, o școală politică sub cuvânt de naționalism și creștinism și a ultragiă și religia și naționalismul”¹⁴¹. Bătrânul profesor l-a criticat pe A. C. Cuza și pentru că a refuzat să-și asume răspunderea pentru actul criminal comis de Corneliu Zelea Codreanu:

Poți să aperi pe Codreanu, dar ca să-ți scuturi orice răspundere a faptului comis, aceasta n-o poți face fără o scădere pentru D-ta.
Ai o parte de răspundere, căci prin școala pe ce-ai condus-o, uitându-ți datoria de educator al tineretului, l-ai rătăcit, până a-l face să uite calitățile neamului.
Suntem în drept să-ți cerem să recunoști că școala ce ai condus-o a dus, fără să vrei, la ceea ce constatăm și să declari că ești gata a te asocia cu noi în opera de reparațiuni ce ne incumbă¹⁴².

Profesorul Vasile Rășcanu¹⁴³ a criticat și el încercarea lui A. C. Cuza de a se deroba de orice răspundere în cazul asasinării prefectului de poliție, Constantin Manciu. De asemenea, el și-a acuzat colegul de instalarea anarhiei în universitate. Pentru analizarea situației existente în cadrul Universității, el a solicitat Consiliului universitar constituirea unei comisii „care să dovedească că dl Cuza întrebuințează activitatea D-sale ca să tulbure viața și ordinea în Universitate”¹⁴⁴.

Cel mai virulent atac la adresa lui A. C. Cuza l-a lansat tânărul universitar Petre Andrei, care a văzut, în mai vârstnicul său coleg, autorul moral al crimei, adevăratul vinovat:

Mă simt dator a spune: D-l Cuza a țintit și Codreanu a tras.
[...] Sunteți adevăratul asasin moral, ați hrănit sufletul lui Codreanu, ați înfăptuit un asasinat.
Să declarați că d-voastră sunteți vinovatul¹⁴⁵.

¹⁴⁰ *Ibidem*, f. 20–21.

¹⁴¹ *Ibidem*, f. 21–22.

¹⁴² *Ibidem*, f. 21.

¹⁴³ Vasile Rășcanu (1885–1980), medic, fiziolog, profesor la Facultatea de Medicină din Iași, membru titular al Academiei Române.

¹⁴⁴ SJANI, Arhiva Universității „Alexandru Ioan Cuza”, fond Rectorat, dosar 1051/1924–1925, f. 25.

¹⁴⁵ *Ibidem*, f. 24.

Din această mare de voci acuzatoare s-a făcut timid auzită vocea profesorului Corneliu Șumuleanu¹⁴⁶, care a încercat să-i ia apărarea confratelui său. În discursul său, rostît în fața membrilor Consiliului universitar, el a încercat să minimalizeze rolul jucat de A. C. Cuza în comiterea faptei de către tânărul Codreanu, mutând centrul de greutate al discuțiilor pe măsurile brutale luate de Constantin Manciuc împotriva studenților. În opinia sa, acestea ar fi motivat nemulțumirile studenților și au reprezentat cauza principală a actului comis de fostul student al Universității ieșene. Șumuleanu a căutat să explice gestul lui Codreanu, considerându-l a fi unul „nedorit, dar explicabil”¹⁴⁷.

Sub asaltul acuzațiilor lansate de colegii săi, A. C. Cuza a luat din nou cuvântul, arătând că a fost supus unei presiuni constante pentru a fi determinat să facă anumite declarații prin care să se autoincrimineze. El a reproșat colegilor că s-au transformat, fără să aibă dreptul, în instanță de judecată și nu au mai așteptat ca justiția să-și spună cuvântul. În același timp, el a atras atenția asupra unei probleme pe care o considera importantă, și anume lipsa de interes a corpului profesoral al universității față de soarta studențimii române și față de „marea problemă a viitorului culturii naționale”¹⁴⁸.

Ședința Consiliului universitar din 31 octombrie 1924 s-a încheiat cu citirea, de către profesorul M. B. Cantacuzino, a unei moțiuni cu nuanțe „inchizitoriale”, care exprima opinia majorității participanților. Semnatarii documentului considerau că fapta comisă de Corneliu Zelea Codreanu a fost

[...] rezultatul unei școli conduse de A. C. Cuza, școală care, sub cuvânt de religie și naționalism, rătăcește spiritele tineretului și excită pasiunile lui, în loc de a le îndruma prin cultură, ridicată la rang de apostolat, curat de orice amestec de scopuri, afară de învățământ și ale căror consecințe au fost violența și crima.

Colegiul universitar rămâne cu atât mai îndurerat cu cât din explicațiunile date astăzi de dl profesor Cuza rezultă că D-sa nu vrea să recunoască imensa sa parte de răspundere în crima comisă și că nu este de sperat nici o schimbare în atitudinea D-sale¹⁴⁹.

Discuțiile purtate în cadrul ședinței Consiliului universitar din 31 octombrie 1924, procesul-verbal redactat au scos în evidență existența, în cadrul Universității, a două grupări cu interese divergente. Prima, condusă de A. C. Cuza, cu puțini susținători în rândul profesorilor, cu mulți simpatizanți printre studenți, care milita pentru politizarea universității, pentru implicarea activă a studențimii în viața politică a țării. Cealaltă tabără, cuprinzând majoritatea profesorilor, nu dorea ca atmosfera universitară să fie perturbată de interesele și jocurile politice.

Tensiunile dintre cele două tabere au persistat și au răbufnit și în săptămânile ce au urmat. Astfel, ședința din 29 noiembrie 1924 a Marelui Colegiu, întrunit pentru a discuta chestiuni ce țineau de interesele generale ale Universității, s-a încheiat cu adoptarea unei noi moțiuni, prin care A. C. Cuza era, din nou, acuzat pentru presupusul rol avut în asasinarea prefectului de poliție Constantin Manciuc. Considerând măsura „nedreaptă și pătimășă”¹⁵⁰ și pentru a evita noi situații de acest gen, fostul decan al Facultății de Drept din Iași a trimis rectorului Slătineanu o scrisoare, citită de profesorul

¹⁴⁶ Corneliu Șumuleanu (1869–1937), profesor universitar, titular al Catedrei de chimie medicală din cadrul Facultății de Medicină a Universității din Iași. A fost membru al Ligii Apărării Național Creștine și al Legiunii Arhanghelului Mihail.

¹⁴⁷ SJANI, Arhiva Universității „Alexandru Ioan Cuza”, fond Rectorat, dosar 1051/1924–1925, f. 25.

¹⁴⁸ *Ibidem*, f. 27.

¹⁴⁹ *Ibidem*.

¹⁵⁰ *Ibidem*, dosar 1048/1924, f. 414.

Corneliu Șumuleanu, în cadrul ședinței Consiliului universitar din 13 decembrie 1924. Prin această misivă, Cuza îl înștiința pe rector că refuză să mai participe la ședințele Marelui Colegiu dacă rectoratul Universității nu făcea cunoscute dinainte subiectele aflate pe ordinea de zi¹⁵¹.

Incapacitatea universității de a gestiona problemele studențimii a generat noi tensiuni, care s-au transformat acțiuni de protest. Refuzul Senatului universității, exprimat în cadrul ședinței din 29 noiembrie 1924, de a permite *Asociației studenților creștini*¹⁵² celebrarea zilei de 10 decembrie a constituit pretextul unor noi mișcări. Nemulțumiți de hotărârea luată, membrii și simpatizanții organizațiilor studențești au protestat și i-au împiedicat pe profesori să își țină cursurile în acea zi considerată „sfântă” de către ei. Rectorul Alexandru Slătineanu a fost huiduit și fugărit de protestatari. Vizibil marcat de incident, acesta și-a înaintat demisia din funcția de rector¹⁵³, care însă n-a fost acceptată de ministrul Instrucțiunii Publice, Constantin Angelescu. În urma acestui vot de încredere, rectorul Slătineanu s-a întors la Iași, hotărât să-i pedepsească pe „vinovați”. Prima măsură luată a fost de a închide porțile instituției. A. C. Cuza a fost, din nou, identificat ca fiind „autorul moral al acestor grave neorânduiri”¹⁵⁴. Acesta trebuia pedepsit, astfel că membrii Consiliului universitar, în ședința din 5 ianuarie 1925, au decis acționarea în judecată a fostului decan al Facultății de Drept din Iași. Pe lângă intentarea unei acțiuni în justiție, conducerea Universității a hotărât să-i aplice bătrânului profesor o pedeapsă complementară. În acest sens, s-a solicitat ministrului Constantin Angelescu constituirea unei comisii care să analizeze implicarea lui A. C. Cuza în declanșarea noilor acțiuni de protest ale studențimii ieșene. Ministrul a fost nevoit să ofere satisfacție conducerii universității, numindu-i pe Nicolae Basilescu, Constantin Rădulescu-Motru, ambii profesori la Universitatea din București, ca membri, împreună cu Traian Bratu, reprezentantul Universității ieșene, în comisia de anchetă¹⁵⁵. Lipsită de mijloacele necesare și de sprijinul Ministerului, comisia nu-și putea îndeplini misiunea. Din această cauză, fostul rector al Universității din Iași, profesorul Traian Bratu, și-a prezentat demisia¹⁵⁶. O nouă comisie, compusă din Ermil Pangratti, rectorul Universității din București, Petru Bogdan, profesor la Facultatea de Științe din Iași, Nicolae Bănescu, profesor la Facultatea de Litere din Cluj, și M. Hackman, profesor la Universitatea din Cernăuți, a fost numită de către Minister pentru a încerca să rezolve situația¹⁵⁷.

¹⁵¹ *Ibidem*.

¹⁵² *Ibidem*, dosar 1051/1924, f. 67–68. La 28 noiembrie 1924, *Cercul studențimii creștine* a înaintat Rectoratului Universității ieșene o cerere „foarte politicoasă ca formă, foarte tendențioasă ca fond”, prin care se solicita sărbătorirea zilei de 10 decembrie. Senatul a respins solicitarea, considerând că ziua cu pricina nu poate fi una de sărbătoare pentru universitate. Pe cale de consecință, n-au acordat nici Aula pentru conferințe și nici n-au fost de acord cu întreruperea cursurilor. *Asociația studenților creștini* a revenit cu o nouă adresă prin care și-a declinat orice răspundere față de eventualele agitații ce s-ar putea isca ca urmare a nesoluționării cererilor studenților creștini „loviți din nou în cele mai frumoase ale lor sentimente”.

¹⁵³ *Anuarul Universității din Iași. 1924–1925*, Iași, Tipografia „T. M. Carpați”, 1925, p. 32–33.

¹⁵⁴ La data de 10 decembrie 1924, studenții creștini n-au ținut cont de hotărârea conducerii Universității și au celebrat respectiva zi. Cu această ocazie, rectorul Slătineanu a fost huiduit și fluiert, în timp ce decanul Facultății de Medicină, C. I. Parhon, a fost fugărit de studenți și i s-a cerut demisia. Protestul studenților n-a rămas fără urmări, capii mișcării fiind eliminați definitiv din Universitate, în timp ce semnatarii moțiunii, în număr de 52, au fost exmatriculați pe o perioadă de un an. Printre cei eliminați temporar s-a numărat și sora lui Corneliu Zelea Codreanu, Iridenta, studentă la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din Iași.

¹⁵⁵ *Anuarul Universității din Iași. 1924–1925*, p. 47.

¹⁵⁶ SJANI, Arhiva Universității „Alexandru Ioan Cuza”, fond Rectorat, dosar 1090/1925, f. 2.

¹⁵⁷ *Ibidem*, dosar 1043/1924, f. 4.

¹⁵⁸ Cătălin Botoșineanu, *Demisia în spațiul universitar ieșean. Cazul profesorilor Facultății de Drept din anul 1925*, în *ArchM*, nr. III/2011, p. 92.

Paralel cu activitatea desfășurată de comisie, conducerea Universității a aplicat direct o serie de sancțiuni celor considerați a fi vinovați de declanșarea tulburărilor de la finele anului 1924. Astfel, în cadrul ședinței Consiliului universitar din 5 ianuarie 1925, profesorii prezenți au hotărât eliminarea definitivă din Universitate a conducătorilor mișcării studențești¹⁵⁸. De asemenea, semnatarii moțiunii prin care s-a solicitat celebrarea zilei de 10 decembrie au fost și ei exmatriculați pe o perioadă de un an¹⁵⁹.

Hotărârea Senatului din 6 ianuarie 1925, prin care s-a stabilit redeschiderea porților instituției doar pentru studenții Facultăților de Științe și Litere și Filosofie, a generat un nou val de nemulțumire, atât în rândul studenților cât și în cel al profesorilor celorlalte facultăți. Cadrele didactice ale Facultății de Drept au solicitat Senatului universitar găsirea unor soluții pentru reluarea activității didactice și la această facultate. Răspunsul a îmbrăcat forma unei somații prin care Consiliul profesoral al facultății juridice era înștiințat că trebuie să recunoască pedepsele aplicate studenților participanți la mișcarea de protest din 10 decembrie 1924 și să-și asume răspunderea pentru reluarea și desfășurarea „în liniște” a cursurilor, în momentul în care se va hotărî reînceperea acestora¹⁶⁰. Nu a fost avansată nici o dată pentru redeschiderea amfiteatrelor la Facultatea de Drept. Incapacitatea conducerii Universității de a face față evenimentelor și lipsa de reacție a Facultății de Drept din Iași au generat o nouă situație tensionată. De altfel, decanul acesteia, profesorul Dimitrie Alexandrescu, ținut la pat de o boală care avea să-l răpună curând¹⁶¹, nu s-a putut implica în găsirea unor soluții de rezolvare a acestei probleme. În aceste condiții, A. C. Cuza, în calitate de prodecan, a încercat să preia conducerea facultății pentru a susține, în fața conducerii Universității, punctul de vedere al colegilor juriști. Încercarea sa, într-un totu nelegală, s-a lovit de opoziția Ministerului Instrucțiunii Publice, care i-a cerut decanului în funcție să nu delege unei alte persoane atribuțiile ce-i fuseseră doar lui încredințate¹⁶².

Dialogul dintre conducerea Universității și profesorii facultății juridice a fost întârziat și chiar blocat, cei din urmă considerând că rectorul instituției nu face altceva decât să atace facultatea și pe ei personal. Din această cauză, unii dintre „profesorii din Iași” ai Facultății de Drept au hotărât, la 16 martie 1925, să-și înainteze demisia din învățământ. Cererea de demisie¹⁶³, una colectivă, a fost semnată de profesorii: M. B. Cantacuzino, Petre Dragomirescu, Ioan Leatris, Eugen Herovanu, A. C. Cuza și Florin Sion. Prin acest act unilateral de voință, profesorii demisionari au afectat grav buna desfășurare a procesului didactic la facultatea juridică, care a rămas doar cu cinci profesori titulari de curs: Gheorghe Tabacovici, Ion Coroi, Neculai Dașcovici, Vespasian V. Pella și Valeriu Bulgaru. În aceste condiții, pentru a nu se întrerupe activitatea, Facultatea de Drept a apelat la ajutorul lui Istrate Micescu, la transferul lui Traian Ionașcu de la Universitatea din Cernăuți, dar și la acoperirea celorlalte posturi cu cadre didactice bine pregătite. De exemplu, cursul de Economie politică ținut de A. C. Cuza, la ciclul de licență, a fost preluat de I. Peretz, în calitate de profesor suplinitor.

¹⁵⁸ Au fost eliminați definitiv următorii studenți: Ion Gr. Sava, Iulian Sârbu și Gh. Urziceanu (Facultatea de Drept), Elvira Ionescu (Facultatea de Medicină), Constantin Capră (Facultatea de Litere și Filosofie) și Marcel Adam (Facultatea de Științe). Aceștia au fost considerați conducătorii mișcărilor studențești de către Prefectura Poliției Iași, la finele anului 1924.

¹⁵⁹ Pentru detalii despre mișcările studențești din anii '20 ai secolului trecut, a se vedea Gabriel Asandului, *Mișcările studențești de la Universitatea ieșeană, în perioada interbelică*, p. 253–273.

¹⁶⁰ *Anuarul Universității din Iași. 1924–1925*, p. 32–33.

¹⁶¹ Bătrânul profesor a decedat la 9 februarie 1925.

¹⁶² Cătălin Botoșineanu, *op. cit.*, p. 92.

¹⁶³ *Ibidem*, p. 93.

Demisia în bloc a acestor profesori nu trebuie interpretată ca un gest de solidaritate cu A. C. Cuza, ci mai degrabă ca o modalitate de dezavuare a politicii de pacificare a universității, promovată de conducerea acesteia și care, în opinia demisionarilor, afecta interesele facultății juridice. Prin acest act, pe care l-au dorit a fi unul simbolic, fără efecte juridice, profesorii demisionari au crezut că se va renunța la „pedepsirea” facultății juridice¹⁶⁴.

Dar reintegrarea acestora în învățământ are o istorie mult mai interesantă decât demisia lor. Deși părăsiseră sistemul în urma unei demisii în bloc, ei au fost reprimiți individual, la intervale diferite de timp, în funcție de apartenența sau de simpatiile politice. Astfel, profesorii Dragomirescu și Herovanu, apropiați de Partidul Național Liberal aflat la guvernare, au fost reintegrați începând cu 15 septembrie 1925, cu plata retroactivă a drepturilor salariale de la momentul demisiei. În schimb, A. C. Cuza, I. Leatris și F. Sion au fost nevoiți să aștepte căderea cabinetului liberal și venirea averescanilor la putere. În cadrul noului guvern, portofoliul Instrucțiunii a fost preluat de I. Petrovici, profesor la Universitatea din Iași. Acesta din urmă a aprobat cererile făcute de A. C. Cuza, I. Leatris și F. Sion de revenire la catedră, începând cu data de 1 noiembrie 1926¹⁶⁵.

O situație aparte a reprezentat-o cea a profesorului Matei B. Cantacuzino, reputat specialist în dreptul civil și fost rector al Universității ieșene (1916–1918). Venerabilul profesor a fost singurul care și-a menținut poziția și a refuzat să facă cerere pentru a reveni la catedră. Totuși, cei 40 de ani de activitate didactică i-au determinat pe membrii Senatului să ia în discuție rechemarea sa, în baza articolului 81 din Legea Instrucțiunii din 1912. Potrivit prevederilor acesteia, candidatul care beneficia de recomandare, în baza valorii științifice a propriilor lucrări, devenea automat profesor titular¹⁶⁶. Apelând la această dispoziție a legii, membrii Senatului își arătau recunoștința și considerația față de eminentul profesor M. B. Cantacuzino, dar, în același timp, urmăreau să nu piardă un reputat specialist în domeniul dreptului civil. Din păcate, decesul profesorului, survenit la 9 august 1925, a împiedicat transpunerea în practică a acestei idei.

După revenirea la catedră, A. C. Cuza și-a reluat cursul de Economie politică de la ciclul de licență și pe cel de Legislație agrară de la secția doctorală. După întoarcerea liberalilor la putere, la 8 noiembrie 1927, după mai bine de 25 de ani de carieră universitară, Cuza a fost pensionat pentru limită de vârstă.

A. C. Cuza a fost unul dintre pușinii profesori de economie politică pe care țara noastră i-a avut la începutul secolului XX. Poate că n-a reușit să se ridice deasupra multora dintre colegii săi, dar a izbutit să-și atragă simpatia studenților. Adulat de către aceștia, invidiat și criticat de confracții săi universitari cu mai puțină popularitate, Cuza a fost un foarte bun orator, expunând frumos și convingător ceea ce își dorea. A fost unul dintre profesorii care au susținut ideea activismului politic al studențimii și a favorizat introducerea politicului în universități.

Suntem tentați, atunci când încercăm să analizăm personalitatea lui A. C. Cuza, să ne raportăm doar la cariera sa politică: este adevărat, ea a eclipsat toate celelalte componente ale biografiei sale. Din păcate, istoriografia românească a reținut din prestația lui A. C. Cuza doar discursul său antisemit, pierzând din vedere activitatea universitară, implicarea în viața culturală a urbei sale natale, atașamentul față de valorile

¹⁶⁴ *Ibidem*, p. 99–100.

¹⁶⁵ SJANI, Arhiva Universității „Alexandru Ioan Cuza”, fond Rectorat, dosar 1119/1926, f. 149; Cătălin Botoșineanu, *op. cit.*, p. 95–97.

¹⁶⁶ Pentru detalii despre încercarea de „recrutare forțată” a profesorului M. B. Cantacuzino, a se vedea Cătălin Botoșineanu, *op. cit.*, p. 95–97.

regimului parlamentar, convingerile monarhiste și, nu în ultimul rând, conservatorismul ideilor. Acesta a fost A. C. Cuza, un personaj complex și contradictoriu, un profesor ca mulți alții și un promotor și un susținător înfocat al dezvoltării învățământului economic în țara noastră.

A. C. CUZA – PROFESSOR AT THE UNIVERSITY OF IAȘI
(Summary)

Keywords: A. C. Cuza, the University of Iași, the Law School, Economics, students' movements, academic career.

A controversial personality, A. C. Cuza has been known mainly for his anti-Semitic convictions and less for his academic career. He held the Chair of Economics within the Law School of the University of Iasi at a time when Romanian higher education was struggling to redefine itself in an attempt to become an alternative to parallel Western higher education. He taught generations of students, many of which declared their respect and consideration for his effort to pass on his knowledge.

The present study is a brief excursion into the academic life of A. C. Cuza, a personality that was labelled by many as the founder of Romanian anti-Semitism, as well as an attempt at depicting the atmosphere of academic life at the end of the 19th century and in the first decades of the 20th.